

ERDÉLY

HONISMERTETŐ FOLYÓIRAT.

Kiadja: az **Erdélyi Kárpát-Egyesület.**

—○— **A turista himnusza.** ○—

Te vagy nekem a nagy mindenség:	Te vagy nekem a tavasz fénye,
A nap, a hold, a csillagok,	A forró nyár izzó heve;
A virág, mely ezer színben ég	A sápadt ősz bús temetése,
És a zengő madárdalok.	Fagyasztó tél zordon szele.

Te vagy nekem a kopasz szikla	Te vagy nekem a szent valóság:
S kőkeblében a némaság;	Hittel, vágygal, tűzzel tele;
A végtelen szent, örök titka,	A komoly munka, víg bohóság,
Mit kutatni nagy balgaság.	Az imádság és ihlete!

Te vagy nekem a szilaj orkán,	Te vagy nekem a szárnyas lélek,
A lobbanó villám szava	A szív, a mely vágyón dobog;
És azt hiszem, hogy zengő torkán	A szerelem, a melyben élek,
Csendül ajkad örök dala.	Borús napok és boldogok . . .

Te vagy nekem az örök minden:
 Asszony, leány, élet, halál —
 S én vagyok az, ki, **örök Isten,**
 Mindenütt **Te reád** talál! . . .

Boér Miklós.

A NÉPRAJZ az ősembertan szolgálatában.

Irta : Orosz Endre.

I.

AZ ELMULT ÉVI szept. hó 3–4. napjain Válaszút kolozsvár-megyei községben *Hankó Veress* Károly kolozsvári járási főszolgabíró tevékenységének buzgalmából rendezett járási gazdasági állat-, termény- és házi ipar kiállításon egy kis szobát teljesen elfoglaló néprajzi gyűjtemény is volt látható. A szakszerű csoportosításban rendezett szerény kollekció az én tulajdonom, melyet azért mutattam be a kiállítás látogató közönségének, hogy egyrészt a kiállítás látóival minél inkább megemelve, másrészt pedig, hogy főleg a köznép figyelmét ezeknek a jelentéktelennek látszó, a mindennapos használat által megszokott népies találmányú, készítésű és használatú tárgyaknak ily tömeges és rendszeres csoportosításban eszközölt bemutatás nyújtotta tanulságaira okulás céljából reátereljem; a még itt-ott birtokában lévő, de már csak kegyeletből őrzött régebbi háztartási és foglalkozási eszközök értékére ilyen módon figyelmeztessen s a népet a neki így feltáruuló szokatlan látvány hatásával megörvendeztessem. Nem bocsátkozva az ottan szerzett tapasztalatok részletezésébe, a lelkes munka jóleső érzésével csupán annyit kell e helyen kiemelnem, hogy a néprajzi gyűjtemény kitűzött hivatását dicséretesen töltötte be Válaszúton.

A néprajzi kiállításnak a látogatókra gyakorolt tanulságos hatásából kifolyólag ott helyben többen azon felszólítást intézték hozzám, hogy az érdekes kis gyűjteményt állítanám ki máshelyeken is, hogy az szélesebb körben váljék ismeretessé. A kiállítás megnyitására a E. K. E.-t képviselő *Kovács* Géza főtitkár is jelen lévén, szintén kifejezte abbéli óhaját, állítanám ki e gyűjteményt bizonyos időre az E. K. E. muzeumban is. Számot vetve a felhívás előnyével, mely szerint a sok fáradsággal, költséges módon összeszerzett gyűjtemény a közművelődés részére intenzívebben fog kamatozni, magam is szívesen járultam a gyűjteménynek az E. K. E. muzeumban való kiállításához. Midőn tehát ezen elhatározásomat a közszemlére állítás ténye követi, — a hol már a többen megforduló szakemberek ítéletével is számolnom kell, — el nem hallgathatom az okot, mely a gyűjtemény egybehordására indított, s ugyancsak ennek kapcsolatán fogok kiterjeszkedni arra a végtelenül tanulságos viszonyra, mely az ősrégészet és a néprajz között kölcsönösen fennáll s a melyet éppen e gyűjtemény rendeltetése van hivatva a *szavaknál* meggyőzőbben megvilágítani.

A magyar ezredéves országos kiállítás történelmi főcsoportjának kilencedik csoportjában „Ősfoglalkozások“ cím alatt a vadászati, pásztoréleti és halászati néprajzi tárgyak voltak kiállítva. Az 55 és 57-ik pavillonban elhelyezve volt eme 3 al-csoportból a történelmi-vadászati részt *Nagy* Géza

állította egybe, míg a pásztoréleti és halászati rész vezetésével a kiállítás országos bizottsága *Herman Ottó*t bízta meg. Engem a kiállítás megtekintésekor főként a két utóbbi alcsoport lepett meg, ez érdekelt legjobban a kiállítás rengeteg látivalói között s napokon át nem tudtam betelni az itt látottak felett váratlanul szerzett örömeimben. A hatás, melyet a zseniális gondolat és az önfeláldozásig lelkes országos munka: — hangyaszorgalommal összehordani és megmenteni a nép kezében még élő ősjellegű, prehisztorikus izlésű eszközöket és tárgyakat, — reám gyakorolt, valóban elragadó volt. Hiszen magam elé láttam varázsolva az őskor kezdetleges műveltségének gazdag hagyatékát; ott állottak szépen rendezve mindazon primitív tárgyak: faedények, fakanalak, faeszközök, botok, monoxylan lélekvesztők, bőrtarisnyák, zacskók, bocskorok, stb. stb. olyan holmik, a melyek az emberiség bölcsőkorában kezdték divatjukat s évezredekken át napjainkig megtartották ősrégi kezdetlegességük jellegeit. A kiállítás eme részének megkapó látványossága — a mit a népelet ősjellegű és vonatkozású tárgyainak együtt látható tömege nyújtott, — az őskori élet ittfelédett aprólékos részleteire vetett világot, a melyet e kor művelődési viszonyaival foglalkozó kutatók másként, mint a néprajz segítségével meg nem láthatnak, hanem talán csak képzeletből alkothatnak maguknak fogalmat az ősemler különféle foglalkozásainak mikéntjéről és e foglalkozások körében szükségelt tárgyak használatával vonatkozásban lévő életkörülményeiről. Igen, mert az ősemlertan munkaköre eddig csak a mérhetetlen idők pusztító hatásának ellentálló s tehát a földben megtalálható szilárd leletek, u. m. a kő, csont, cserép és fémtárgyak tanulmányozását ölelte fel, ellenben nem volt alkalma kiterjedni az ősemler foglalkozási eszközeinek és háztartási felszereléseinek egy másik, sokkal nagyobb mennyiségére, mivel ezek t. i. a fa, nád, bőr, szarú, toll, gyapjú, szövet stb. stb. szerves anyagokból előállított tárgyai, készletei mindmind megsemmisültek az idők folyamában. Ilyen körülmények között — noha az ősemlertan tárgyát az ősemler korával, illetőleg életével közvetlen vonatkozásban álló helyek és tárgyak alkotják, — mindazonáltal a népek ősi, kezdetleges műveltségi állapotának megvilágítása s mai művelődésünk ősrégi alakjaira való rámutatás végett a népies ősfoglalkozások figyelmünkre méltatásával egy elkerülhetetlen új kötelesség háramlik a prehisztorikus kutatókra s ez a néprajznak az ősrégészettel való párhuzamos művelése. Az etnográfia az ősemlertannak egyik legkitűnőbb segédtudománya, a mely a legjobb kritériumot nyújtja az őskorhoz: a mit meg nem találunk a föld méhében, azt megadja nekünk a tárgyi néprajz; a mit az ősrégészet nem tárhat fel kielégítő eredménnyel, azt a szemünk előtt folyó népelet pótolhatja kétségtelen adatokkal. Meghatározza továbbá az analog szerkezetű vagy alakú őskori tárgyak rendeltetését; megvilágítja az ősemler életmódjának számos, sokszor ei sem képzelhető aprólékos részleteit; megismertet bennünket az önerejére úttal szegény nép ötletességeivel, találékony-ságával, eszközeinek előállítása közben kifejtett bámulatos ügyességével és okosságával. De hogyan jutunk el az első emberek művészeti érzékének és vallásos életének megismeréséhez? A művészeti tehetség termékeit mutatják ugyan az emberi és állati fém és agyagszobrocskák kezdetleges példái, a különféle edények szebbnél szebb idomai és a fémeszközök, ékszerek meg

kivált a keramika ezerféle változatú ornamentikája ; mindamellert mennyivel dúsabb forrására bukkanunk a primitív műveltség fokán tengődő ősnépek művészeti készségének és ízlésének a jelenkori népies díszítő motívumok gyűjtésében és tanulmányozásában. Az ékes pásztorbotok, juhásztarisnyák, cifra cserép- és kéregedények, faivókák, díszes ruhák, varrottasok s mindenemű faragványok mindmegannyi gazdag anyagát szolgáltatják a történelem előtti idők művészeti ízlésének, mert ha összehasonlítjuk az őskori díszítményeket az említett jelenkoriakkal, észlelhetjük, hogy azok egymással meglepően megegyeznek. Az ősnépek hitéletét bizony jellemző lelettárgy azonban vajmi ritkán fordul elő s e tekintetben az etnográfia és az etnologia egyaránt kiválóan fontos reánk nézve. A népelet jelenségei iránt érdeklődők szerezhetnek csak fogalmat arról, hogy a naiv szokások, hiedelmek és babonák minő nagy serege tartja lekötve a műveletlen népek lelkiéletét, a miből ismét következtetnünk lehet arra, hogy mennyivel több ilyen előítélet és oktalan félelem uralkodhatott az ősember szellemi világán.

Az elmondottakból nyilvánvaló, hogy az emberiség bölcsőkorának életviszonyait úgy a tárgyi néprajz, mint a folklóre szempontjából nagyobb részében csak képzeletből tudjuk magunk elé állítani ; a jelent magasra fejlett kulturájával magunk előtt látjuk ; a kettő között tátongó mélységet egyrészt az archeologia, másrészt az etnográfia hidalja át. A régészeti leletek a művelődés fejlődésének évezredekén át lassanként emelkedő fokozatait mutatják, ellenben az etnográfia a nép természetes módon történt életfolyamatának jelenét vizsgálja s mert e vizsgálat közben lépten nyomon azt tapasztaljuk, hogy számos jelenkori népies tárgy, eszköz, szokás a történelem előtti korban veszi eredetét, ezen őskori elemén nyomán megmutatja nekünk az utat, a mely visszavezet bennünket az emberiség ősmúltjába s ennek sűrű homályát egyszersmind eddig nem remélt módon fényre is deríti. Hogy pedig a legtöbb népies tárgy az őskortól mostanig fennmaradt és ma is olyan, mint kezdetben volt, ez a jelenség azt bizonyítja, hogy azok a formák, szerkezetek feleltek meg legjobban az ember első élet-szükségleteinek s mint ilyenek ma is használatosak, minthogy ezek a nép műveltségéhez és vagyoni állapotához mérten a legkönnyebben előállíthatók és a szükségelt munka céljának legjobban megfelelők.

Az etnográfia és prehisztoria kölcsönös viszonyban van egymással, mert a miként a néprajz nagyban segíti az ősrégész munkálkodását, viszont az ősrégészet is jelentékenyen támogatja a néprajzot. A prehisztoria az emberiségnek történelem előtti néprajza s ezért az ősembertant a kutatásai alapjául szolgáló vidék ősnéprajzának (palaeoethnographia) is tekinthetjük. Igen, mert az őskori tárgyak és szokásokban a jelenkoriak megfelelő ősfarmait és kezdetleges típusait kereshetjük s így tehát az ősrégészetben a néprajz folytononosságát visszamenőleg a legelső ember megjelenéséig megtalálhatjuk.

„Jóllehet a hajdankort illető ismereteink — mondja Lubbock — a legutóbbi évek alatt nagyban gyarapodtak ; mindazonáltal máig sem mondhatjuk tökéleteseknek ; ennél fogva semmi olyan kútforrást sem szabad elhanyagolnunk, a melyből erre vonatkozó útbaigazítást meríthetünk.“ (A történelem előtti idők. II köt. 84. lap) „Hogy megérthessük, a mit a prehisztorikus

kutatás földerít, hogy a szerszámot, a gyártmányt, a hajlékot, az erősséget, a koponyát és csontozatot, a mely felszínre kerül, megmagyarázhatjuk és mindebből az ősembert teste, szelleme, erkölce, szokása, tudása és előítélete szerint földerítsük, ahhoz nem elég sem az ősrégészeti anyag, sem az ősrégész élelméjűsége. A megfejtést sok esetben csak az élő ember megfigyelése nyújtja, úgy a mint azt a multakra nézve a történet, a jelenre nézve a néprajz szolgáltatja.“ (Herman Ottó: A magyar ősfoglalkozások köréből. Budapest. 1899. 82. lap.) És végül „van az ősrégészeti fejtegetéseknek egy jellemző vonatkozásuk s ez az, hogy mintegy ösztönszerűen visszavisszatérnek a most folyó élet jelenségeihez; reá támaszkodnak. Ez szolgáltatja az összehasonlításhoz a mintákat, a következtetésekhez a mértéket. És ez valóban az egyetlen szilárd pont, a melyre támaszkodni lehet.“ (Herman Ottó: A magyar halászat könyve. Budapest. 1887. I. köt. 144. lap.) A most idézett jellemző mondatok mindenike oly meggyőző ítéletet fejez ki a néprajz nélkülözhetetlen volta felől, hogy nekünk prehisztorikusoknak valóban a legkisebb halogatás nélkül és a legnagyobb készséggel kell buzgólkodnunk a népélet összes tárgyainak és jelenségeinek tüzetes tanulmányozásával. A mint a geologus a föld jelenlegi állapotának s a természet jelen életviszonyainak tanulmányozása alapján következtet a föld múltjának létviszonyaira, azonképpen a prehisztorikus is a jelenben még létező vad- és természeti néptörzsek s egyszersmind a kulturterületeken lakó, de nagyrészen még őseredeti egyszerűségükben és jellegeikben megmaradt köznépek természetének, jelenlegi életviszonyainak és szokásainak megfigyelése által az emberiség ősmúltjának következtetéseiben biztos alapra és gazdag kútforrásra támaszkodhatik.

Az újabbkori vadnépek életének és szokásainak tanulmányozása — mivel ezek még a legutóbbi évtizedekben is úgyszólván tiszta kőkulturális életet folytattak, — végtelenül becses ismereteket nyújt az emberiség őskori művelődésének állapotára nézve. Csak így lehet visszavarázsolnunk az ősi, állatias ember kezdetleges és természetes életmódját, a minnek igazolásául már *Kossuth* Lajos nagy hazánkfia is oly jellemzően nyilatkozik a Br. *Nyáry* Jenő: „Az aggteleki barlang, mint őskori temető“ című munkája felett végzett tanulmányaiban. „Én az ember őstörténelmének kutatása közben szeretek át-áttekinteni az újkori vadnépek állapotjára, szokásaira. Tűkör az, melyből az európai kőkor embere néz felém.“ *)

Ebbe a tűkörbe szerencsés vagy akár sorsát fájlalva mondhatjuk szerencsétlensége is volt valósággal betekinteni *Fenichel* Sámuel buzgó kutató hazánkfianak, a ki az új-guineai pápuák életének közvetlen hatása alatt Bonguból 1892. október 18-ról keltezett és *Herepei* Károly nagyenyedi Bethlen-főiskolai volt tanárához írt levelében Lubbockra hivatkozva mondja: „Nagy igazat mondott a *Történelem előtti idők* híres szerzője, hogy mi sem tűkrözi oly híven vissza a történelem előtti időszak emberének életét, mint a jelenleg élő primitív népeknek élete.“

De nemcsak a természeti állapotban élő vadnépek tűkrözik vissza az ősember hajdankori állapotát; tehát „nemcsak a messze távol, — a mint

*) Archeologiai Értesítő. Új folyam. 1882. 190. lap.

Herman Ottó az ősfoglalkozások néprajzának nagymestere is mondja, — hanem közvetlen környezetünk is megoktatja azt, a ki szeretettel szemléli; sőt betekintést enged neki rég leáldozott korszakok emberi életébe, saját magának történetébe, ezen a réven az igazi önismeret megszerzésére, a melynek becse előtt a legbölcsebb elme is leborúl! *)

Nem kell tehát nekünk oly messzire, tengereken túli idegenbe mennünk, hanem itt az európai művelt nemzetek hazájában élő u. n. köznépek (misera plebs) alig valamit művelődött, de még mindig ősfoglalkozást űző néprétegei — nevezetesen: a vándor sátoros cigányok törzsei és csapatai, a népies halász, vadász és pásztoréletben, valamint a földművelők között is megtaláljuk az ősi kezdetlegesség jellegeit. Ama régmúlt kornak művelődési emlékei még ma is élnek, szemeink előtt a nép kezében forognak mint közhasználati tárgyak, de nem gyönyörködtünk bennük s nem okultunk rajtuk, mert figyelemre sem méltattuk. *Herman Ottó* gyűjtése és munkálkodása adott impulzust az ősfoglalkozások tárgyi néprajzára, mert a „Magyar halászat könyve“ szerencsésen nyomára vezetett annak, hogy az etnográfának épp úgy vannak ősfoglalkozási tárgyai, mint a hogy az etnológiának vannak ősrégi kulturszavai és fogalmai **)

A magyar halászat örökbecsű könyvét követte az 1896-ik évi millenáris kiállítás ősfoglalkozási csoportja, a melynek már főntebb vázolt tanulságos voltán kívül a kiállítás hivatalos katalógusában közre adott két beces értekezés méltatja a pásztorélet és az őshalászat őskori elemeit. Számos idevágó kisebb közleménytől eltekintve „A magyar ősfoglalkozások köréből“ című terjedelmesebb értekezésében is meggyőző adatokkal és érvekkel látjuk bizonyítva az ősfoglalkozások néprajzának tudományos értékű jelentőségét és nagy fontosságát a mely iránt különben már országszerte mind nagyobb-nagyobb érdeklődés kezd nyilvánulni a néprajzi tárgyak megmentésében és az etnográfiai múzeumok rendszeres szervezésében. Ősz tudósnak elévülhetetlen érdeme tehát, hogy felébresztette az érdeklődést a nép értéktelennek tetsző, u. n. paraszt készítményei iránt s megtanított arra hogy mennél egyszerűbb és kezdetlegesebb valamely népies tárgy, annál becesebb a prehisztórikusra és etnográfusra egyaránt.

Az ezredéves kiállítás ősfoglalkozási csoportja pedig a fényes eredményt is megmutatta, a mit a személyes utánjárás e téren elérhetett. Rajtunk a sor most — a kik megértettük az eszmét, láttuk a szorgalom gyümölcsét, folytatni a munkát, a míg arra alkalom kínálkozik. De ezt nem szépen hangzó hazafias szónoklatokkal, vagy felhívásokkal, hanem tettekben kell gyakorolni, mert csak az szereti hazáját igazán, a ki munkálkodik is érte. A társadalmi létnek s a nemzeti fejlődésnek sarkétele mindig a munka volt; ez a jelenben és ez fog maradni a jövőben is.

*) L. A magyar ősfoglalkozások köréből. Természettudományi Közlöny 1899 évf. májusi, 357-ik füzetéből.

**) Dr. Sebestyén Gyula népr. társ. főtítkár évi jelentéséből. Etnográfia. 1899. évf. 148. lap.

CSEPPKŐBARLANGOK RÉV KÖRNYÉKÉN.

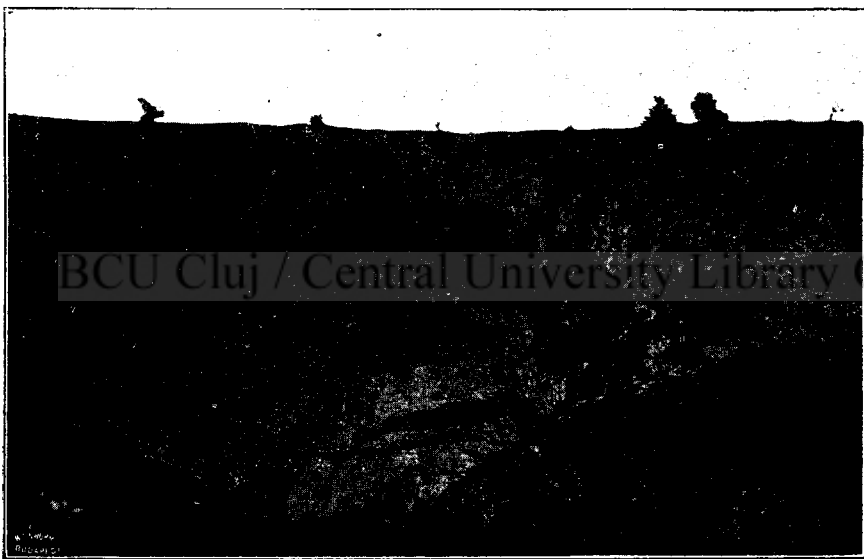
Irta: Czárán Gyula.

II. A Tizfalu barlangja.

EZT A SZÉP nagy gazdag cseppkőbarlangot *Handl* Károly m. á. v. pályafelvigyázó, *Veress* István révi ev.ref. lelkész és *Csák* Andor 1904. nyarán fedezték fel. Révtől $1\frac{3}{4}$ órányira van az u. n. Tizfalu határában, s egész kényelmes, lovagolható — sőt szekérrel is járható úton érhető el.

Mély völgybarázdában kis csermely húzódik sűrű rétegekre osztott sziklafal lábához, melyben több üreg tátong. Ezek egyikébe hosszú

A tizfalusi barlang bejárata.

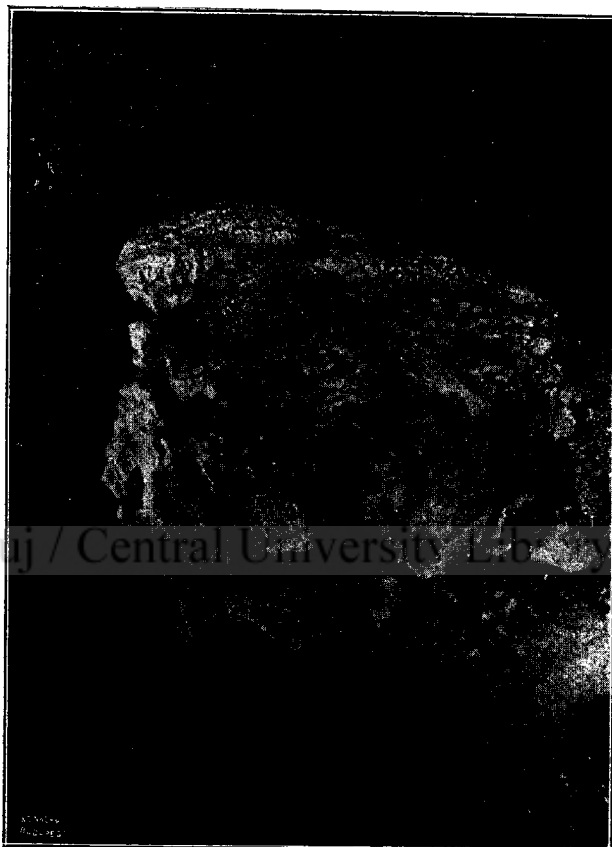
létra vezet tizenegy méternyi mélyre le, hol a barlang szűk sziklafolyósója kezdődik.

Ezt a folyósót nem a kényelem barátai számára építették; mert hol a mennyezet száll annyira alá, hogy csak négykézláb vagy legalább derékban erősen megtörve haladhatni elő; — hol meg a két fal közeledik oly barátságosan egymáshoz, hogy csak traverszben oldalt fordulva, háttal, mellel a sziklafalakat súrolva lehet tovább hatolni. A rétegek az oldalfalakban — legalább látszólag — függőlegesen állanak; s ezeknek tetejére feltűnő módon — mintha emberi építő munkája volna, — teljes vízszintesen vannak a mennyezet vastag réteglapjai ráhelyezve.

Még egy rövidebb létrán leszállva, megnyílik a barlang tulajdonképeni főmenete, hol szélesség és magasság már nagyobb méreteket öltenek.

Egy kanyarulatnál balkézt medence-lépcsőzet vonul a horgolt műhöz hasonlólag kidolgozott cseppkőlejtőn felfelé egy kis oldalágba, hol fodrozott párkányokkal díszített kisebb-nagyobb víztartó medencék sora, lépcsősen egymás fölé helyezve: a lejtőn alá szivárgó víz izléses szeszélyű műve.

A jobbra kanyarodó főmenet falai telve vannak itt kőszívarokkal: a britannika alakú belemnit ősvilági csigának kövületeivel, melyek sűrűn tarkázzák a falakat.

John Bull.

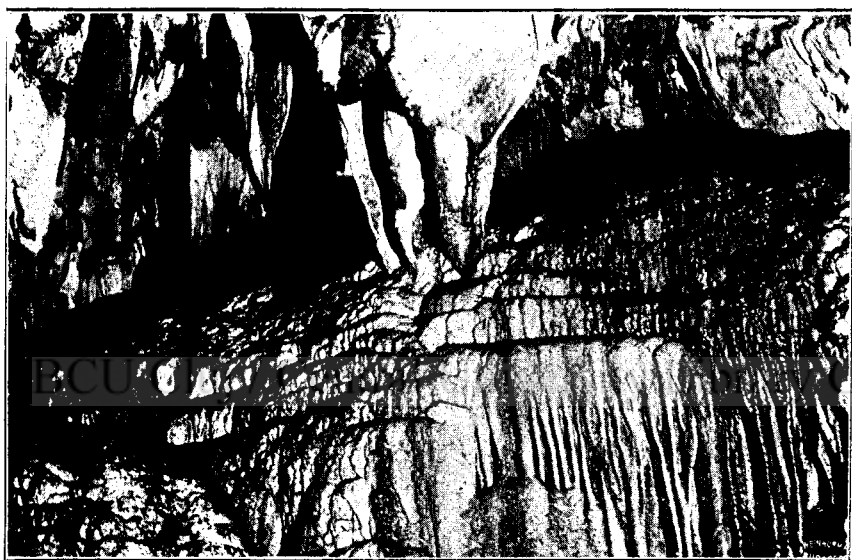
A kanyarulatnál mindjárt kis patak szegődik a jövevényhez, s hű társa marad a barlang alsó részében.

Szűk sziklaszoros következik most, hol a falak vastagon vannak vértképződményekkel burkolva, s a kis patak ezek alatt bujkál; de már az ember nem fér el ottan, hanem a sziklába vágott ösvény segélyével kell e szorulatón átvergődnie. Felülről hatalmas redőképződmény csüng alá: *Rákóczi zászlója*.

Mindjárt tovább szépen díszített kisebb csarnok következik, melynek rojtképződményei emeletes sorozatokat alkotnak és meglepő módon nyúlnak ki előre. A barlang mennyezete közbe-közbe hófehér cseppkőburkolattal van felderítve, mely ragyog messziről az ember elé.

Tovább a sziklapárkány lépcsőzete vezet balra fel a főtárnának egy magasan fekvő patkájára, mely gazdagon van báb és csapképződményekkel dekorálva. Egy részének talaján nyüzsög egymás mellett a sok kis cseppkőbaba: ez az *Óvoda*, teledestele apró kőporontyokkal. Pirosbarna és hófehér csapfigurák sokaságával dúsan megrakott mennyezet hajlik fölébe. Közben egy csapat korona, cseppkőből formálva: a *Királyok zálogháza*, a zálogba csapott koronákkal. Elöl egy csap-óriás lóg le méltóságosan a mennyezetről.

E patkáról leszállva s a főtárnában tovább menve, a magas boltozatokon ismét szép hófehér rojtképződmények tűnnek fel. Egyszerre az elágazásnál a magasból előre meredő kő-csoda bontakozik ki a sötét náttérből: félig ijesztő, félig groteszk alak, nem cseppkő, hanem sziklaképződmény: ez *John Bull*.

Tündér Ilona szobája.

Alatta a nagy eséssel alá ereszkedő főtárnának egymásra hányt sziklaomlatagai ez alsó rész végpontjához, a *Tündér Ilona szobájához* vezetnek. Ez a földszint legdíszesebb része. Belső fülkáját jobbra-balra egy-egy cseppkőoszlop őrzi; közöttük nehéz nagy drapériák, s mögöttük könnyebb, lenge rojzozatok csüngenek alá a mennyezetről. A külső részt három emeletben egymásra tornyosuló rojtos redősorozatok alkotják; az alsó emelet finom, gyenge, — a középső már sokkal nagyobb, erősebb, masszív redőkkel, rojt-csoportokkal és lenge zászlókkal díszítve. Fölöttük a fáklya fényétől már alig bevilágítható magasságból csüngenek a legfelső mennyezet csipkés függönyzetei alá.

A kis patak elvész itt egy szűk folyósóban, s folyását tovább követni nem lehet.

John Bullhoz visszatérve, innen nagyon merően emelkedő sziklaomlaton kell balra, nagy arányú magas boltozatok alatt, felfelé — s egy cseppkőburkolta kis bujtatón keresztül mászni, gombafej alaku s gyémánt ragyo-

gásu cseppkőképződmények között; — a míg feljebb kissé enyhül az omlás vad képe, s egy magánosan álló alak jelenti, hogy a bábképződmények csarnokaiba lépünk s fenn vagyunk az *Olimp*-on.

Balra fordulva, alászáll a mennyezet s közbe-közbe vakító fehér burkolattal van tarkázva. A bábok is szaporodnak; míg végre egy a talajt a mennyezzel összekötő, négy méter magas, arányosan képződött, szép nagy öszfejú csapbákkal kulminálnak, mely vöröses szürke mezbe van öltöztetve.

Balra nagyobb báb áll szuronyos fegyverrel, kisebbek társaságában: ez a *delikvenseket kísérő csendőr*. Fölöttük szablya alakú lapos hosszú csap függ a mennyezetről: *Témisz kardja*.

Patyolat foltokkal élénkített boltozatok alatt visz tovább fel az út a *Tizenhárom vértanu* csarnokába, melyet hat méter magas, masszív, nagy, rojtjal díszített cseppkőoszlop nyit meg: a *milleniumi Emlék-oszlop*. Mellette vaskos tömb, melyből egész sereg kisebb nagyobb báb nőtt elő; barna-vörös szobrok sokasága, melyek egy kimagasló vörös alak körül csoportosulnak.

Emitt kristályoktól ragyogó *Üllő és kalapács*, hófehér cseppkőből alkotva. A mennyezetnek egy része szintén patyolat-csipkézettel van burkolva. Odább vörös-barna rojtos drapériák pompáznak, melyekről szép halvány-sárga, krémszinű cseppközuhatag ereszkedik megkövült vizesésként alá. — A hófehér és vörösbarna színek váltakozása jellemzi e csarnokot s nyújt neki különös érdekes elevenséget, ízlést, összhangot.

Hát ez a nagy madártest mit akar itt, egyenesen felnyúló hórihorgas csonka nyakával? Épp olyan, mintha egy fejetlen strucmadár volna. Mellette elhaladva, a roppant csarnoknak egy felsőbb színére jutunk. Vörös mezbe öltözött hatalmas nagy alakok serege fogad itten: ez a *Konklávé*, a bibórnokok testülete.

Csoda-e, ha e szent életű gyülekezettől nincs messze már a *Menyország* sem; s ennek fénye és pompája buzdítóan, jutalmazóan sugárik onnan az óriás csarnok legfelső színéről elő? Az egész barlangnak leggazdagabb, mondhatni tékozló bőkezűséggel kiállított része ez, melynek felerészében alulról és felülről nőtt cseppkövek, csapok, bábok, vértképződmények, függönyök, rojtos drapériák, csipkefüzérék, redőzött cseppkőburkolatok, szobor alakok, alálengő zászlók, valósággal versenyeznek.

A feljáratot egy magában álló alak őrzi: ki lenne más, mint *Szent Péter*? Jobbra tőle két gyönyörű rojt-torony pompázik.

Felérve, balra remek díszítésű *Oltár* emelkedik, közepén a szentségtartóval s oltári szentséggel. A háttérben vakítófehéren ragyogó alak tűnik elő, magában állva: az *Elefántcsontból való Torony*. A falak mindenütt gazdagon burkolva felülről lefelé egymásból fejlődő emeletes rojtvértezetekkel. A mennyezet a szó szoros értelmében el van borítva az alá függő csapképződmények özönétől; s a talajt vízmedenceszerű alakulatok foglalják el, melyeknek cseppkőpárkányai szeszélyes ízléssel vannak kifodrozva.

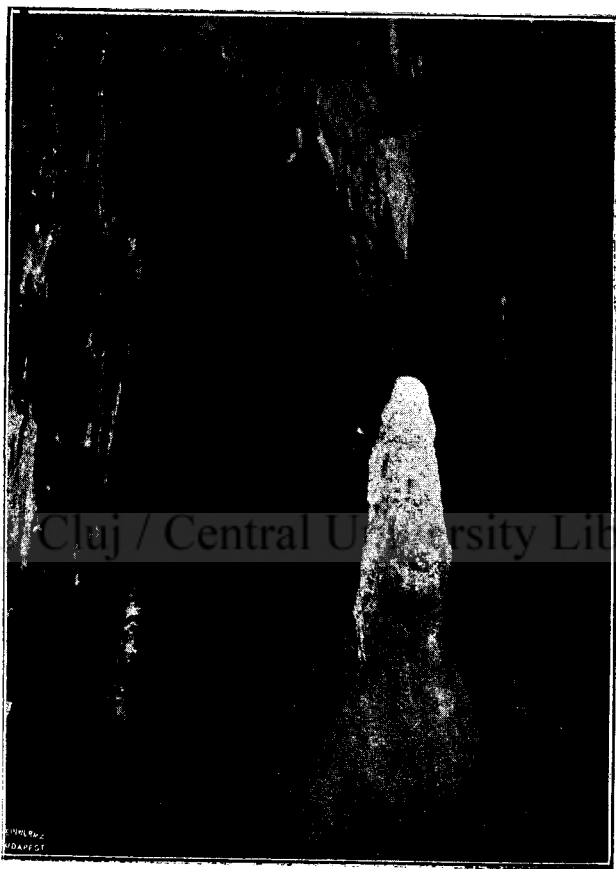
E pazar folyósón végig menve visz ki az út a mélység fölébe kidülő *Erkélyre*, honnan az egész nagy csarnok óriási arányait, területét, alant tántogó mélységét, merészen felnyúló magasságát legjobban be lehet látni.

A vörös-fehérral pompázó roppant mennyezetnek egy része fel van sűrűn lobogózva: ez a *Zászló-terem*.

Az erkély falairól nagy redőzött veres függöny lóg alá a mélységbe, honnan egy óriási *Szomorú-fűz* alakját mímelő csoport tekint viszont ide fel. Körülötte hatalmas cseppkőbábok állanak; kapitányuk, a legmagasabb, három méternyi magas.

Mellette egy cseppkőalak tetejéből kinőtt fejeknek egész csoportja meredez elő ijesztőleg: a *Hidra*.

Balra a vörös bábok egész serege feltűnő nyulánk alak köré gyüleke-

Elefántcsontból való torony.

zik, mely 4—5 méter magas, a mennyezetig ér, magasságához képest nagyon vékony és éles hegyben végződik: ez *Hunyadi lándzsája*. Mellette egy másfél méternyi magas, bunkós végű dorong: *Kinizsi buzogánya*.

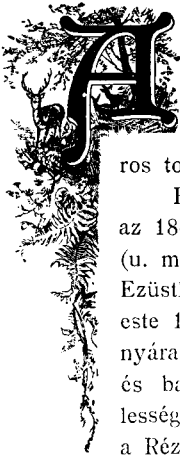
Innen az erkélyről ennek az egész *Olimpnak* nemcsak istenekhez méltó nagyszabású architektúráját, hanem a Gráciák kezére valló remek dekoratív felszerelését is legjobban át lehet tekinteni; s e rész a legelső, legnagyobb s legszebb cseppkőbarlangok bármelyikében méltóan foglalhatja helyet.

És ha majd — remélhetőleg nem sokára — sikerülni fog a barlangot a nagy közönség számára könnyen hozzáférhetővé tenni: ez bizonyára egyik fő díszé s büszkesége lesz a Bihar érdekes barlangvilágának.

KIRÁNDULÁSAINK A BIHAR HEGYSÉGBEN.

--- Rézbánya, József főherceg-barlang, Galbina, Csodavár. ---

1904. július 17.

Az E. K. E. 1904. július hó közepe táján Rézbánya gyönyörű vidékére nagyobb szabású, három napos kirándulást rendezett, a melyet szépszámu társaság részvételével jul. 15., 16. és 17-én meg is tartottak. E kirándulás leírását az „Erdély“-ben Tanács József humoros tollából megörökítve olvashattuk.

Ez érdekes kirándulás fénypontja a második napi nagy út volt, mely az 1849. m. magas Bihar-csúcs megmászását és a gyönyörű felső vizesések (u. m. a Bellavista, az Amazon, az Apród, a Menyasszonyfátyol és az Ezüstlétra) megtekintését foglalta magában. E hosszú útról a társaság csak este 11 órakor, részben meglehetősen kimerülve érkezett vissza Rézbányára, úgy hogy a harmadik nap délelőttjére tervbe vett kisebb körútról és barlang látogatásról le kellett mondania. Ennélfogva a kiket a kötelességteljesítés és a hivatal Kolozsvárra visszaszólított, azok jul. 17-én a Rézbányán visszamaradó bajtársaktól búcsút véve, a lunkai állomáshoz hajtottak és onnan vasúttal hazatértek.

A Rézbányát környező hegyek és a Biharhegység.

Azonban a társaság egy kisebb része a hivatalos program utolsó pontját, a híres József Főherceg-barlangot is látni kívánta, valamint a kilátásba helyezett további kirándulásokban is részt óhajtott venni. Ezek közé tartozott Palkovics József nyug. altábornagy, Szádeczky Gyula dr. egyet. tanár, továbbá feleségem és csekély személyem. Mi, Czárán Gyula kedves barátunk szíves meghívásának örömmel engedve, még néhány napi itt időzésre határoztuk el magunkat. Továbbá társágunkhoz csatlakozott Tóth Gábor dr. rézbányai bányorvos is.

Miután az előző napi nagy fáradságokat egy hatalmas alvással teljesen kipihentük és dús reggelivel friss erőt merítettünk, d. e. 10 óra után, a nagynehezen előkerített

havasi lovakra ülve, a József főherceg-barlang felé elindultunk. Rézbányától északra a gör. kel. kistemplom mellett a Kálvária hegy felé vettük útunkat. A menet élén, úgy mint eddig is, az altábornagy úr haladt, a ki megfogyott, de elszánt kis csapatját lelkesen vezette ez újabb expedícióra. Meredek úton, kissé már meleg, napsütötte hegyoldalon haladtunk fölfelé. Nemsokára Rézbányára s az egész völgyre kiterjedő szép kilátásban volt részünk és még feljebb emelkedve a Bihar-csúcs allatt lévő, előző nap már meglátogatott nagyszerű Bellavista vízesés omladék-területére nyílt kilátás. További útunk hol réten, hol erdőben vezetett fölfelé az 1040 m. magas Priszlop hegy csúcsára, honnan a fekete Kőrös egész felső völgyére, eredetétől kezdve Belényesig, valamint az e vidéket környező messzeterjedő hegyláncokra igen szép áttekintő kilátás nyílt.

E gyönyörű panoráma szemléletébe merülve alig vettük észre, hogy az idő már nagyon előre haladt és az ebéd ideje rég elérkezett. Ennélfogva alkalmas ebédlő hely után néztünk, melyet a csúcs alatt körülbelől 200 méterrel, az erdő felső szélén lévő forrás közelében megtaláltunk. Itt költöttük el a magunkkal hozott turista-ebédet, melyet az e helyen nagy mennyiségben előforduló kék áfonya érett gyümölcsének élvezetével még meg is toldottunk.

Egy órai kellemes itt időzés után, lovainkat a völgy alsó részébe előre leküldve gyalog az előttünk meredező fehér mészsziklák alkotta mély, de erdős szegestyel i völgybe (Vale Tyifa) ereszkedtünk alá. A völgy felső szakasza annyira szűk, meredek falú, sziklás és ennélfogva vadregényes, hogy az csak gyalog járható be, Sőt a völgy e sajátsága ott, a hol a patak a Schmidl-kőközön*) rohan át még fokozódik is. E kőköz keskeny, mély, csaknem függőleges oldalfalú, csupasz mészszikla-folyósó, a melyből föltekintve az égboltnak csak egy keskeny csíkját és a sziklafalak tetején viruló erdők fainak benyúló ágait látjuk. E kőközben folyik végig a patak, melynek mentén helyenként alig marad annyi szabad tér, hogy egy ember elférjen. Kitért karjainkkal a sziklaszoros két falát elérhetjük és így mászkálunk tovább szikláról-sziklára hágva mintegy 1/2 Km-t, míg a szoros azon részét elérjük, hol 15—20 m. magasból a patak egyszerre vízeséssel omlik alá a kőközbe. Itt a szoros végét ér s annyira kitégűl, hogy benne mindnyájan kényelmesen elférünk és a vízesésből táplált szep tiszta vizü medencéből szomjunkat olthatjuk.

Miután tovább nem haladhatunk, az imént megtelt úton visszafelé indulunk. Kérve a kőközből, nemsokára elérjük amaz ösvény elágazást, mely a patak medre fölött mintegy 50 méter magasságban fekvő József főherceg-barlang (más néven még: szegestyeli vagy magurai barlang) bejáratához vezet. Gyertyáink és gyertyafáklyáink meggyújtása után a barlangba indulunk. Széles kapuszerű portáléján át enyhén emelkedő széles előcsarnokba jutunk, mely csaknem egyenesen vezet tovább a nagytermekbe, melyekben mindenfelé a legszebb és igen gazdag cseppkő-alakzatok láthatók. Itt a barlangot részletesebben nem akarom leírni, mert azt Hazay Gyula a Természettudományi Közlöny 1887 évi juniusi füzetében már régen megtette, csak a legszebb alakzatoknak néhányát említem fel.

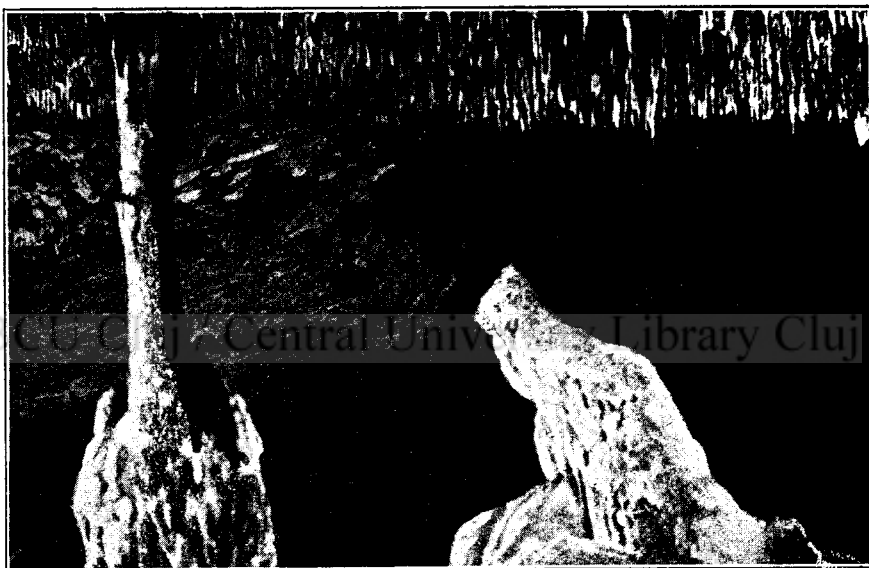
Ezek: a 3 Trónőrző fenyőtoboz alakú képződménye, továbbá a Sfinx, a Kaktusz, az Oroszlán, a magas keretű, redős, bordás párkányzatú medencék, főképen a vízzel telt Keresztelő medence, az Oltár, az oszloptorlaszok, a 2 virágokréta, a Babel tornya, a Tündéerkert, a Sas, melyet képbén is bemutatunk, végül pedig Dávid és Goliát pompás alakzatai. Ezek közül az utóbbi egy m. magas, karcsú, felül széles, alól pedig elkeskenyedő stalagmit oszlop volt, a melyet saját súlya alatt összerogyva, néhány nagy darabra szétomolva a barlangnak Hazay Gyuláról elnevezett csarnokában találtunk meg. Így terítette le a kis Dávid az óriás Goliátot, a melyet azóta

*) Kőköz a német Klammnak egészen megfelelő magyar elnevezése. Schmidl maga a Kőközt Albrecht-Klammnak nevezte, mertőbb azonban felfedezőjéről megnevezni.

Dr. Szádeczky Gyula egyet. tanár nagy fáradtsággal Kolozsvárra szállított, és a Múzeum ásványtárában felállított, hogy többé már ne az alvilágban, hanem mindenkitől könnyen hozzáférhető helyen mutogassa viaszszárga alapszínű testén pompázó hófehér cifraságait, lelógó oszlopocskáit, fodrait, csipkéit és sallangjait.

Általában véve e barlang kényelmesen és könnyen bejárható, benne létrákon mászkálni sehol sem kell és kiváló cseppkőalakzatainál fogva hazánk egyik legszebb barlangjához tartozik. Nagy kár azonban, hogy a benne járó-keleők szurokfáklyáinak füstjétől a szép alakzatok kormos, szürkés színt kezdenek öltetni, valamint a rombolók vandal munkájától is sokat szenved az őrizetlen, nyitott barlang.

Csaknem 2 órát töltöttünk az eléggé terjedelmes barlangban, minélfogva útunkat a szegyestyei-völgyön lefelé sietve folytatnunk kellett és a többi itt feltalálható nevezetesség megtekintését, mint a Csóri vajda barlangját, a Sárkány-lyukat, a Rip-ri-p-barlangot el kellett hagynunk. Különbö is ezek a már látott barlang mellett szépségre és nagyságra nézve háttérbe szorulnak.

József főherceg-barlang: A S a s.

A szűk és sziklatömbökkel tele hordott völgyben gyalog folytattuk útunkat mindaddig, míg a völgy egy tágulatában lovainkra akadunk és most már ezekre felülve valamivel gyorsabban haladtunk. Út azonban sehol sincs és a szükséghez mérten a pataknak hol bal, hol pedig jobb partján hatolunk előre. Ily módon legalább 35-ször (megszámláltuk) megyünk át a patakon, míg végül Szegyestyel falu előtt a diófákkal gazdagon megáldott szélesebb völgybe jutunk ki. A szegényes havasi falun át Felső-Kimpányra, innen pedig már jó úton, helyenként csendes ügétésben Fonáca falun át este 9 órára Rézbányára érünk, hol Jordán Dénes bányafelőr vendégszerető házában a kitünően elkészített vaesora már vár ránk.

Julius 18.

Három napi szakadatlan megfeszített munka után a mai nap pihenésre van szánva. A hosszú alvás és a kitünő táplálkozás hamar helyreépítelte az elhasznált erőket. A délelőttet Rézbánya nevezetességeinek megtekintésére fordítottuk. Ugyanakkor

Dr. Szádeczky Gyula tanártól búcsút vettünk, ki hosszabb geológiai felvételi útra a hegyek közé indult s így további kedves és érdekes társaságát nélkülöznünk kellett. — Azonban még ebéd előtt megérkeztek Czárán Gyula barátai Menyházáról, kikkel a további kirándulásokat fogjuk megtenni. Ezek: Ballauer Kristóf plébános Menyházáról, Bólyos József főszolgabíró Boros-Sebesről és Galler Kristóf képezdei igazgató Szegedről, kik lóháton Menyházáról Vaskóhra, onnan pedig Rézbányára jöttek át.

A mai nap délutáni óráit részint fürdésre, részint a nagy út előkészületeinek megtételére fordítjuk, 5 óra felé pedig mi a bányászat iránt érdeklődők, Jordán Dénes bányafelőr vezetésével a Godján bányába megyünk, hol most a legújabb feltáró kutatások folynak, melyeknek hivatása volna az érc előfordulások megapadása folytán hanyatló rézbányai bányászat felújítása. Bár sikerrel járna e törekvés, hogy a vidék szegény bányász népe újabb jövedelmi forráshoz jusson! . . .

Este korán pihenőre tértünk, hogy reggel minél frisebb erőben útra kelhessünk.

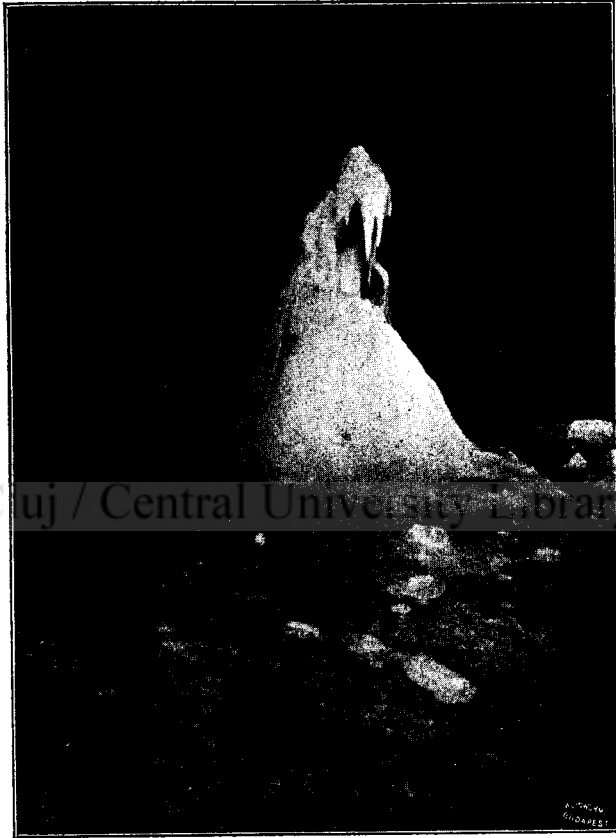
Julius 19-én.

Reggel 4 órakor már talpon vagyunk és élénk sürgés-forgás közepette megreggelizünk, a rézbányaiaktól búcsuzkodunk, csomagjainkat lovakra rakjuk és végre magunk is elhelyezkedünk a kényelmi szempontból sok kívánnivalót hagyó kemény fanyergekbe. Végre 5 órakor a képzelhető leggyönyörűbb, felhőtlen, valódi kirándulásra teremtett időben megindul 8 tagból, valamint még több kísérő személyből álló lovas csapatunk, melyhez ez alkalommal Schuch János rézbányai főbíró is csatlakozott. Rézbánya városkán át keletre a művölgy-felé vettük útunkat, de mindjárt a városon túl lévő első mellékvölgybe északkeleti irányban térünk be és e völgy meredek ösvényén, csaknem mindenütt erdőben a Gyálu negura (Fekete-hegy) hágunk fel. Helyenként pompás tisztásokat, réteket szelünk át, melyekről felséges kilátás kínálkozik a nyugot felé elterülő vidékre. Később az 1297 m. magas Petra muncsel meredek mészsziklái alá jutunk fel, honnan megint a Biharesúcsra kínálkozik nagyszerű kilátás. Nemsokára fenyőerdőbe érünk és folytonos emelkedés után elérjük a Bak, vagy Tzap (téérképen Tiapu) nevű szép magaslatot, melynek üdítő forrásánál 2 órai lovaglás után rövid időre megpihenünk. De a vonulat legmagasabb pontját (1334 m.) még csak ezután érjük el, a honnan már északra és keletre is, az ezután, bejárandó vidékre, nyílik felséges kilátás. Messze északra a Vlegyészáig elláttunk keletre pedig a Szamos és Aranyos folyók forrásvidékeit tekintik át szemünk. Útunk most már gyönyörű fenyvesben a Vale saca (Szárász-völgy)-felé vezet le és miután a meredek, kanyargós úton, mely helyenként a favágás következtében ledöntött fáktól el is van zárva, lóháton haladni nem lehet, sokkal rövidebb gyalogösvényen tesszük meg az utat a szárazvölgyi elhagyott bányatelepig. (Katonai térképen Reichensteinbánya névvel jelölve.)

Valaha virágzó bányászat folyt e gyönyörű vadonban, most azonban a bányaeépületek romba dőlnek és a bányásznépet favágók váltják fel, a kiknek baltacsapásaitól visszhangzik az erdő. A favágók kantonjában költjük el villásreggelinket és azután a régi bányahányókon ásványok után keresgélünk. Ezalatt lovaink is megérkeznek, a melyeket azonban ma többé nem használhatunk, mert ezután csaknem kizárólag gyalog, túrista-ösvényeken, melyeket az E. K. E. alkotásaiként legnagyobb részben Czárán Gy. készített és színekkel megjelölt, — folytatjuk útunkat.

Útunk első szakaszát, mely a Szárász-völgy nagy lehömpölygetett és lekerekített sziklái, kövein, kavicsain vezet le: „Országútnak“, alább pedig „turista útnak“ nevezte el Czárán. Zivatarok, nagy esők, valamint hóolvadás alkalmával borzasztó munkát végezhet az itt alárohanó áradat, ellenben száraz időben az itt aránylag széles völgyben egy csepp víz sem található. A völgy alább annyira elszűkül, hogy keskeny

sziklahasadékká alakul át, melybe egy mellékvölgyből kiinduló facsúsztató csatorna van igen ügyesen lefektetve. Ez elhagyott csúsztatót használjuk gyalog útnak és ezen jutunk le a Galbina felséges völgyébe. Csupa sziklák, meredek mészfalak között találjuk magunkat, a hol a Galbina vize zúgva, tombolva rohan alá. Elragadó, felséges a látvány e vad, regényes és fenyőerdővel sűrűn benőtt völgyben! A sziklákra fektetett fenyőfa-törzsekből összeállított pallón a völgy tulsó felére megyünk át és annak meredek oldalán kígyózó ösvényre jütünk. Visszafordulva messze feltekint-hetünk a vadul szaggatott, mély Szárazvölgybe, melynek nagyszerű látványától alig

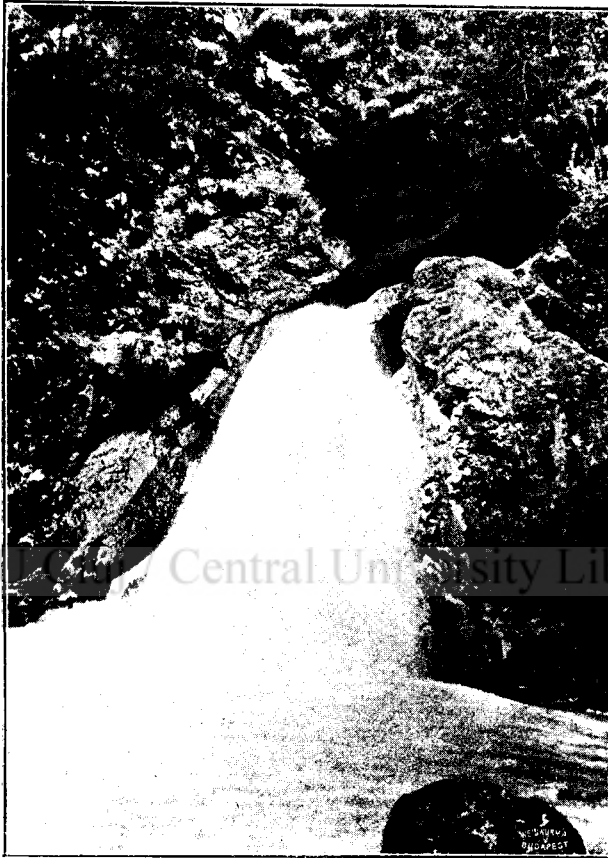

Eszkimó-jégbarlang.

tudunk megválni. Feljebb haladva, az erdők között elterülő dús növényzetű Galbina vagy Flórarétre érünk ki, mely pompás virágaival, magas buja fűvével élénk ellentéte a csak imént látott sziklás vidéknek. Ha a Galbina-völgy tulsó meredek mászfalaira hátratekintünk, két barlang nyílását látjuk, melyek közül a felső a Pacifik-barlang, az alsó azonban csak kisebbszerű üreg.

A rét közepén a Petrosz felől fölvezető utat érzük, mely mellett egy nagy szikla tövében van a jó hideg vizü „Eke-forrás“. Innen keletre térve csakhamar újra az erdőbe érünk, a melynek szélén egy hatalmas tölgyfa tövéből a Medve-forrás fakad, mely a turista út készítése alkalmával itt elevenen zsákmányul esett medvebocs emlékére kapta e nevet. Azonban száraz nyáron vize csaknem kiapad. Tovább erdővágásban haladunk és a Galbina vízéhez tartunk lefelé, hol a sziklás völgyet egy

hatalmas vízfogógát zárja el, mely a Galbina vizét tóvá duzzasztja meg. Ez az új építmény, csinos gátóri házával, a szűk, elhagyatott völgyben jól fest, bár e vidék a helyenként látható erdővágások folytán eredeti természetes, fenséges szépségéből sokat veszített. Azonban az ezutáni látnivalók páratlan szépsége csakhamar kárpótol, mert a völgyben fölfelé haladva az erdőben mélyen elrejtve lévő Galbina szikla-szorosába jutunk. A távolból csak a háttérben fölemelkedő mészsiklafalak hatalmas, csupasz homlokzatait látjuk az égig meredezni; behatolva a szorosba, a

Galbina: Eminenciás vizesés.

meredek falak között óriási, egymásra omlott vagy idehordott sziklatömböket, köveket, ezeken heverő, ledőlt, korhadásnak induló fenyőtörzseket, mindenféle zúzmókat, harasztokat, puha mohapárnákkal bevont párkányokat látunk és az árnyas, mély völgyuszorulatban kimondhatatlanul kellemes, hűvös, nedves levegő fogad. Lábaik alatt a sziklák közt tombolva rohan alá a tiszta vizű Galbina-patak, melyen az egyik sziklafaltól a másikig hidaeskák, pallók vezetnek át és a járhatatlan helyeken mesterséges fakarzatok teszik lehetővé az előrehaladást. Végre felérünk az óriási várbástyaként emelkedő sziklafal alá, midőn baloldalt egyszerre elénk tűnik a sziklaoldal egy nagyobb üregéből előrohanó: E m i n e n c i á s - v i z e s é s. Ez a Galbina vizének legalsó kibuvása, melylyel a K o l o s s z e u m - n a k nevezett terület, azaz a Galbina földalatti és feletti csodáinak vidéke kezdődik. A Galbina-patak hosszabb földalatti haladás után végre e helyen a mészhegység falát átfúrta és a napvilágra tör. A viz

itt mintegy 10—15 méter magasból leyező alakban szétfolyva, fehér habbá szétszóródva, nagy robajjal omlik alá a sziklafal alatti medencébe. Az egész környezet fenséges, festői alakulata, csaknem zord vadsága felejthetlenné teszik e vizesést, a mihez járul még az is, hogy a patak folytatása sehol fel nem lehető, az a föld gyomrában van elrejtve. Kényelmes falepcsőkön, a melyek alatt egy másik kis oldalpatak folyik alá, kanyargós ösvényre jutunk, melyen tovább kapaszkodva egy kiugró óriási sziklatömzs alá érünk: ez a *Kősisak*. Innen tovább a fenyőerdő közepébe elrejtett *Iharparkba* jutunk, a hol a kőgorgeteggel telt sziklaoldalon hatalmas iharfák díszlenek. Útunk most balra, a néhány emeletnyi magas, függőleges sziklafal tövébe vezet, a hol nagy lapos nyílást látunk és a mélységből zuhogó patak zaját halljuk. A kőtörmeléken gyöngye ereszkedéssel az üregbe behatolunk és itt a meggyújtott magnézium-szalag fehér fénye mellett a Galbina-patak földalatti útjának ama részletét látjuk, a melyen e víz az Eminenciás-vizesés ürege felé alárohan. Innen kijöve a sziklafal mentén a Nagy-Ablakig haladunk, a mely ugyancsak a Galbina földalatti csatornájának egy nagy nyílása. Még feljebb a kígyózó ösvényen a Kolosszeum páholyába érünk, mely e nagyszerű területnek mintegy központja. Előttünk a magasban, a meredekfal legtetefjén egy előre hajló, emberi alakra emlékeztető sziklát, a szónokló Cicerót, — alattunk a mélységben pedig a földalábúvó Galbinát látjuk. Ez ott lenn a bujdosó esés, a hol a Galbina-patak mintegy 20 méternyi hatalmas eséssel egyszerre a földalatti üregekbe zúhan alá. Magához a patakhoz e helyen lemenni teljes lehetetlenség, mert az a meredek sziklafalak közé mélyen bevájt, szűk csatornaszerű völgyben siet lefelé.

E csodálatosan szép helyről tovább haladva, a felső sziklafal oldalán elhúzódo keskeny párkányhoz: a *pokol-tornácához* jutunk, a mely korláttal ellátott oly szűk folyosó, hogy annak végén egyszerre legfeljebb 2—3 személy foglalhat helyet. Innen a legelragadóbb a látvány a Galbina szédítő mélyen fekvő szűk völgyére, hol az összeszorult patak vad haragjában tomboló zúgással, a sziklák között mind lejjebb és lejjebb a föld gyomrába rohan. E helytől kissé távolabb, egy meredek oldalszakadékba vezetett fel régebben az út a 334 fokot számláló 70 méter magas *Jákóblajtórjáján* a magasba. E szilárdan épített falépcsőt *Czárán Gy.* készítette, de miután annak megmászása nagyon fárasztó, újabb időben a Galbina-völgy ez elzárt, valóságos labirintusszerű részéből, sziklarobbantásokkal készített kivezető utat. Ez új úton néhány kanyarodás és sziklák megmászása után, újból magához a Galbina-patakhoz jutunk és pedig a máj enyhébb esésű, ennél fogva sokkal kevesebb, szelidebb és bájosabb *Najád-eséshez*. Még tovább haladva, sziklákat és meredek oldalokat kerülünk meg, mire csakhamar egy elhagyott, csinos padhoz érünk, melyről a *Tomboló-esés* tárul elénk. Elragadó szép e vizesés, mert több egymás fölött lépcsőzetesen elhelyezett, kivájt medencéből mintegy kiáradva omlik le az alárohán viz, alól pedig egy hatalmas nagy eséssel, finom habbá széthullva, iszonyú zajjal és tombolással esik a mélységbe. E gyönyörű látványtól mélyen meghatva, csaknem elvarázsolva, egyhangú lelkesedéssel *Czárán Gyulát* éltetjük, ki ez ismeretlen és elrejtett kincseket a természet felséges alkotásaiban gyönyörködni tudók számára felfedezte és feltárta.

Még tovább a Galbina mentén fölfelé a *Mineerva-zuhatagot* érjük, mely jelentékeny magasságból, viruló zöld erdőből omlik alá és esésében a sziklákon hófehér habbá verődik szét, mely a sötétzöld mohás kövektől oly nagyon elüt.

Hosszas gyönyörködésre azonban nincs időnk, mert az ebéd ideje már rég elérkezett és így sietve haladunk tovább, hogy a *Galbina kitéréséhez* (izbuk) eljussunk. Ez a Galbina felső kibuvója és tulajdonképeni eredete, mert a Galbina nem apró patakocskákból képződik, hanem e helyen egyszerre tekintélyes nagyságú és mélységű kristálytisztá, hideg vízzel telt medencéből, jókora nagy patak alakjában

ömlik ki, a mely néhány száz lépéssel odább már az előbb megcsodált Minerva-zúhatagot alkotja. Hogy e medence honnan kapja vizét, azt nem látjuk, mert patak bele nem folyik, sem a sziklafalakon üreget, vagy más kiömlő nyílást nem találhatunk. Valószínűleg a medence aiját befedő sziklatörmelék alatti repedéseken szívárog fel a víz, a mely így napvilágra jutva további folyásában alkotja ama csodás, víz-esésekben bővelkedő, nagyszerű vidéket, a melyen az előbb végighaladtunk. Ha az ember e helyen a medence fölötti sziklák tetejére felmászik, a medencét, az alatta lévő zuhatagot és még sok kis vízesést együtt láthat meg. A természet e bűvös varázsú, elrejtett csöndes helyén ütöttük fel tanyánkat és a gyorsan felgyújtott tűz mellett ebédünket elkészítve, kitűnő étvágygyal fogyasztottuk el. Ebéd után kedélyes csevegés közepette, a Galbina e kedves forrás-medencéjében még jó ideig elgyönyörködtünk.

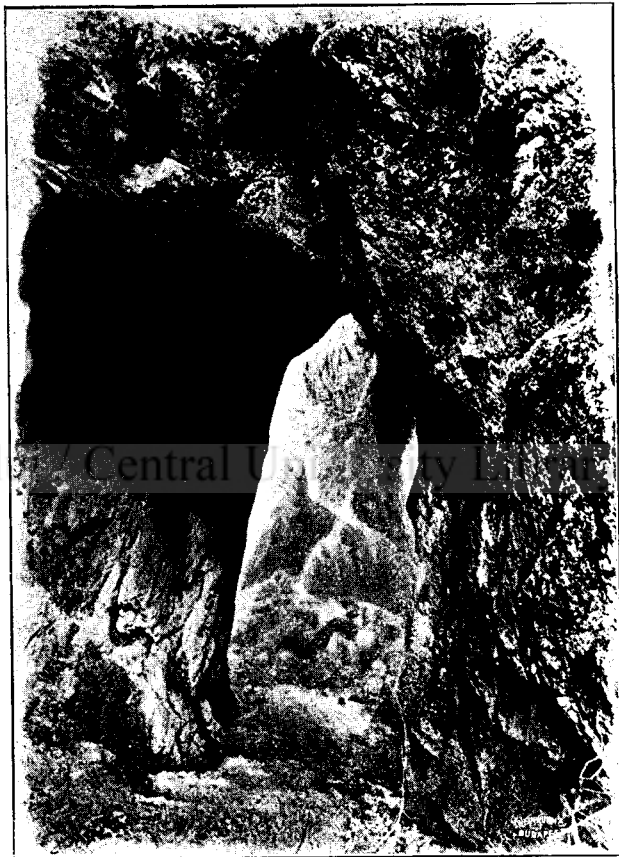
Csak a későbbi délutáni órákban indultunk tovább a völgy északi oldalán két szített kanyargós ösvényen és szép erdőben fél óra alatt az építési irodának, most Galbina-Hotelnek nevezett nagy barlangüreget érjük el, mely e turista körút építésekor lakásul és hivatalos helyiségül, most pedig egyéb lakás és szálló hiányában a Galbinába kirándulók számára hotelül szolgál. Csomagjainkat itt visszahagyva a délután többi idejét arra használjuk fel, hogy e barlang fölött emelkedő Tábor-hegyi kilátónak nevezett sziklás, szaggatott szélű, meredek oldalú hegycsúcsra másszunk fel és innen a Galbina völgyére, a Száraz-völgyre, továbbá a hatalmas erdők közt elterülő alsó és felső Flóra-rét kedves ligeteire feltáruló kilátást élvezzük. Soká elgyönyörködünk e szép kilátásban, míg ábrándozásainkból a lealkonyodó nap utolsó sugarai felébresztenek és arra intenek, hogy védett hely után nézzünk. Ezért a kigyózó ösvényen újból leereszkedve, hotelünkbe megyünk és az ott rakott hatalmas tűz mellett, a Rézbányáról hozott kész vacsorát meglegetve, sok kedves és humoros jelenet lejátssza mellett, — mert tényérokát és elegendő számú kanalat hozni elfelejtettünk, — költjük el. Vacsora után még a völgy tulsó oldalán, a sötét erdőből kiemelkedő és a fölkelő hold sugaraitól pompásan megvilágított fehér sziklafalak kísérteties, de festői képét megcsodáljuk, mire a friss szénába vetett ágyainkra sorjában egymás mellé heveredve, fáradt tagjainkat a jól megérdemelt pihenésnek adjuk át. Néhány perc múlva a tanyán mindenki alszik.

Julius 20.

Az éj igen kellemes, meleg volt és ezért a szabadban való hálás semmi hátránnyal sem járt. Korán kelve a 12 C^o-os Galbina-patakhöz mentünk le mosdani. Reggelink elköltése után pedig a mára tervbe vett útra indultunk el. Éjjeli szállásunktól északkeletre haladva, a gerincen lévő nyeregbe jutottunk fel, hol az odarendelt és reánk várakozó lovakra felülve, a hosszú, felhágó úton, mindenütt erdőben, vagy erdővágásban, tiszta mészkőterületen, a hol víz már sehol sem található (kivéve egy kis szívárgó forrást: a sanyarúforrást) a Porcika-hegylánc (Portiguluj)-gerincére, illetőleg az ennek főcsúcsa alatt levő jégbarlanghoz: a Porcika hóaknájához mászunk fel.

Az erdők szívében elrejtve lévő tölcséralakú, 30 méter mélységű, csaknem merőleges oldalfalú, hatalmas dolinaszerű sziklaakna fenekén ott látjuk a hulladékkal bemocskolt hótömeget, a mely e mélység megvédett alacsony hőmérsékében, mint valamely óriási jégveremben az év minden időszakában megmarad. Czárán nagy fáradtsággal és ügyességgel, ledöntött óriási fenyők segítségével lejárá falépcsőt készített, melyen még 3 évvel ezelőtt a Galbina-körút felavatása alkalmával rendezett kirándulásunk alkalmával le is mentünk az aknába és annak egyik szélén, a sziklamentén készített második kis lépcsőn a kristálytiszta jégtömege, az úgynevezett jégkrinolinra is lehatoltunk és az itt található gyönyörű üregeket, termeket, jégképződ-

ményeket megcsodálhattuk, — most azonban a barbár és vad favágók, vagy talán a természet saját akaratából, e csodát nem szemlélhettük meg. Ugyanis az akna felső széléről legurított, vagy önként lezuhant óriási sziklatömbök, a meredek lépcsőt annyira megrongálták és fokait kitörték, hogy azokon járni teljesen lehetetlen volt. Így csalódottan tovább kellett mennünk és útunkat az ős fenyves erdőben, a katonai térképen 994-es magasságmérési jelzéssel ellátott azon pontig folytattuk, a hol a Ponorvölgy egyszerre megszakad és a hol ama valóban csodálatos természeti alakulatokban, melyek itt élénk tárultak, bő kárpótlást találtunk. Elérkeztünk a ponori Csetátye, vagy Leviathanopolisz, vagy Csodavár mesés szépségű, tündéres világába.

Csodavár: Portále.

Az a hely, a mélyről először letekintettünk ebbe a mélyen fekvő, sajátságos, óriási dolinákából, szakadékokból és barlangok tömkelegéből létrejött vízelnyelő területre: a Belveder-nek nevezett kiugró sziklaponk volt. A sűrű fenyvesből itt kis tisztásra érünk ki, a hol egyszerre meglepetésszerűen, lenn a mélységben föltárul előttünk a Csodavár körülbelül 60 méter magas főbejárója: a főportálé, mely fölfelé még magasabb, csaknem merőleges, kopasz, szaggatott, fehérszínű mész-sziklafalakban folytatódik és végre a tetőn, valamint az oldalszakadékokban sűrű sötétzöld fenyőerdővel van koszorúzva. A főportálé előtt hatalmas sziklagörgeteg terület, melyen az ide vezető és egymással egyesülő szűk völgyek vizei folynak le. A nagy magasságból élvezett e fölséges látvány egészen elbűvöl!

(Vége köv.)

A MEZŐSÉG.*)

RRDÉLY BELSEJÉBEN, északon a Lápos-hegység, keleten a Kelemen-Görgényi és Hargita-hegység, délen az Erdélyi Alpok (Déli Kárpátok) és nyugaton a Bihar-hegység kiágazásaitól körülzárva, a Szamos és az Olt folyók között egy 300 méternél magasabb hegyvidék terül el, mely nyugat felé a Szamos és Maros völgyei által a délmagyarországi Alföldre nyílik, dél felé pedig az Olt lefolyása útján az oláh Alfölddel áll összeköttetésben.

„Ez az egész központi dombvidék szembeötölő ellentétben a szilárd kőzetekből álló hegységgel, kiválólag a képződés rétegeiből, lágy és laza anyagából áll.¹⁾”

Ez a jelleg kiváltképp' ennek azon részében nyilvánul, a melyet *Mezőség*-nek neveznek, a melynek kiterjedése és mivolta azonban eddigelé még nincs kielégítően megállapítva.

Német nyelven semmiféle tankönyv sem tesz erről említést; az első térkép, amely ezt cselekszi, a korábbi erdélyi nagyfejedelemségnek a cs. kir. katonai földrajzi intézet által 1863. évben 1:300000 arányú léptékben kiadott térképe; ahhoz csatlakozóknak azután ugyancsak az 1881. évi részletes és újabb általános térképei s 1890. évi hegy- és vízrajzi térképe. Azonban az említett elnevezést mindezek csak az azzal megjelölt vidéknek a kisebb részére alkalmazzák.²⁾

Ami pedig e kérdésben a mi hazai kézi könyveinket illeti, valóban bámulnunk kell azon téves természettudományi ismereteken, melyek azokban nyilvánulnak. Így például egy szakbeli tekintély, jöllehet annak hegyeiről és völgyeiről megemlékezik, mégis „e különösen jellemző pusztáról“ beszél, „amelyen sem erdő, sem kő nincsen, hanem sok tó és mocsár,“ sőt összezavarja a nagy magyar Alfölddel.

Mindakét vonatkozásban — tehát a kiterjedésre és a jellegzetességre nézve — szükséges a fogalmak tisztázása. Itt kétféleképpen lehet különbséget vonnunk és pedig a nyelvhasználat és a földtani állapot tekintetében. Az első, mint a »mező«-ből származtatott gyűjtőnév, művelhető talaj kiterjedt tömegét jelenti, amiként az itt többségben lakó románok is a câmpuból câmpia-nak hívják azt. Ennek megfelelőleg a Nagy-Szamoshoz közelebb fekvő, nagy erdőségekkel fedett részek — jöllehet azonos földtani természetűek, — ebből kizárják.

Anélkül, hogy megállapított határokat akarnánk vonni, ami nem is lehetséges, hivatkozunk gróf Vass Sámuelnek a magyar orvosok és természetbúvárok Kolozsvárott az 1844. évben lefolyt vándorgyűlésén tartott értekezésére, amelyben ő a Mezőséget az akkori Kolozs, Doboka, Torda vármegyékre és Marosszékre és nem Belső Szolnokra, melynek legközelebbi határa a Nagy-Szamos balpartja volt, terjesztette ki. Ide körülbelül az a terület tartozik, melyet nyugaton az Aranyos-folyó a Marosba való ömlésétől kezdve, fel egészen Tordáig, azután innen Kolozsváron, Apahidán, Zsukon és Bonchidán át az egykori Doboka vármegye északi határától valamivel északra a 47°5'-től a 24°40' délkörig vont párhuzamos, keleten ezen délkör vagy az azelőtti kolozsvármegyei keleti határnak mentén a Maros folyóig húzott vonal hatá-

*) Az időszerű változtatásoktól eltekintve, megjelent első ízben a »Nachrichten über Geophysik« c. lapban.

¹⁾ Rath G. Erdély. Uti jegyzetek és tanulmányok. Heidelberg, 1880. — német nyelven.

²⁾ A részletes térkép 1900. évi kiadása Szék és Mocs c. lapja már arra a vidékre is kiterjesztette a szóban levő elnevezést.

rol. Utóbbi a Maros, illetve az Aranyos fölvételéig, félreismerhetetlen-határa a szóban forgó vidéknek. Más szavakkal egy 40 km. félátmérőjű kör a marosludas—besztercei helyiérdekű vasút Kissármás állomásával, mint középponttal, Erdélynek tizenegyed részét kitevő $50\cdot25 \mu^2$ területű országrész az, amelyet »Mezőség«-nek nevezünk

A geológusok azonban nem elégszenek meg ezzel. Így már Hauer és Stache „Erdély geológiájá“ ban (Bécs, 1863.) a Mezőség határát északon Bethlenig és Désig kitolták, nyugaton pedig az addig rendszerint határuul tekintett Kis-Szamosat átlépve, még annak a balpartján Kolozsvár mellett levő ugynevezett Szénafüvek-et is (Spezial-Karte 18 Z. XXIX. col. Fenatie Statului) hozzászámították.

Rath G., hasonlóképpen „Erdély egész középponti dombvidékéről beszél, „amelynek rétegei a föld fejlődési folyamatának valamely későbbi periódusában leginkább elkülönített tengermedencékben rakódtak le “

A legutóbbi mintegy husz év folyamán Koch Antal dr. kolozsvári¹⁾ egyetemi tanár alapvető tanulmányai és közleményei mellett Mártonfi Lajos dr. szamosújvári gimnáziumi tanár²⁾ kutatta behatóan a Mezőség földtani állapotát s vizsgálódásai eredményéről a magyar orvosok és természetbúvárok brassói vándorgyűlése elé jelentést is tett.³⁾

Ebből a következőkben részletes kivonatot adok. Ezt mondja ugyanis :

A Mezőség fogalmának és körülhatárolásának szabatosabb megállapításánál teljes joggal számításba vehetjük a geológiai viszonyokat is és pedig annál inkább, mivel itt dolgunk van egy ezen vonatkozásban fölülte jellegzetes és könnyen felismerhető körvonalokkal ellátott vidékkel.

Vessünk csak egy pillantást Erdélynek arra a geológiai térképére, melyet Koch Antal dr. a nemzetközi bizottság megbízásából Európa földtani térképének előállításához az idén megszerkesztett s a melyet a kolozsvári egyetem ásvány- és földtani intézete állított ki; — nyomban föl kell tűnnie az erdélyi medencét körülvevő, kicsiny vidékre szorítókozó különféle kőzetemek tarkabarkaságának, ellentétben az annak közép része északi felén elterülő nagy folt halaványsárga egyhangúságával. Ez a folt a mi Mezőségünket fedi és egyformaságát alig enyhíti itt-ott a színek némi változatossága. Mert kizárólag a felső mediterránnak sajátzerűen jellemzett rétegeinek ama csoportjából áll, melyeket az említett egyetemi tanár „Mezőségi rétegek“ név alatt vezetett be a tudományba. Ezekben az uralkodó kőzet pizkossárga vagy kékes palás képződmény, mely utóbbi tulajdonsága miatt a nép gyakran összetéveszti a palával.

Ezen tályag mellett a fehéressárga, kékes, zöldek, néha mindezen színekben petykes kvarcandezit vagy dacit-tuffa lép elő és pedig sok helyen táblás rétegekben, de alaktalan tórgyületes padokban is. Helyenként kovasavas-hydrat által szilárd kőzetté válik, mely acállal ütve, szikrát ad. Dr. Koch észrevétele szerint ezen dacit-tuffák eredményezik nagyobb szilárdságuk és tömegességük folytán a különben egyhangú tájék legjelentékenyebb változatosságát.

A „mezőségi rétegek“ harmadik alkatrésze egy pizkossárga, szürke vagy kékes hómokkő némi csillámpalával, amelynek táblás rétegei a Mezőség középső részében alárendelt szerepet játszanak, az északiban azonban, pl. Bálványos-Váraljánál és Bethlennél már jelentékeny tulsúlylyal lépnek fel. A bethleni közötti hid homlok-pillérénél ezen hómokkőpadok egy 30 méter magas sziklafalat alkotnak.

Homokkő s tályag nem ritkán elmeszesednek és homokos vagy agyagos márgarétegekbe mennek át.

¹⁾ (Most budapesti)

²⁾ (Most igazgató).

³⁾ A magyar orvosok és természetvizsgálók XXVI. vándorgyűlésének munkálatai. Budapest. 1903.

Végre a — nemzetgazdaságilag — legjelentékenyebb kőzete a mezőségi rétegeknek a kőso, mely rétegesen és tömbökben rendszerint gipszszel együtt van beágyazva a tályagba. Désaknán, melynek évi termelése 200000 mázsa, most is művelés alatt állnak ezen rétegek s nemrég még Széken és Kolozson is műveltettek. Szásznyiresnél a Bandópatak balpartján napfényre kerülő sötétmég hat méter magas falat alkot s a kolozsvári, apahidai, szamosujvári, széplaki stb. sóforrások csálhatatlan bizonságai ezen rétegek kiterjedésének.

A mezőségi rétegek felsorolt kőzetei kövesedésekben rendkívül szegények. Igen nagy ritkaság, ha a beiszapolódott tömbben csak egy mikroszkópikus állatkát talál is az ember.

Ebből és a sórétegek tennforgásából a mezőségi rétegek keletkezése nyilvánvalóan tengerlerakadásoknak tulajdonítandó.

Micsoda befolyással voltak most az említett geológiai alkatrészek a felszín kialakulására?

A földtani értelemben vett Mezőségnek lényeges plasztikus ismervét azon egy mástól kiképzetlen völgyek által elkülönített széles hátú domborokban kereshetünk, melyeknek lejtői a rétegek esésének irányában szeliden lankásodnak, míg az ellenkező oldalon meglehetősen meredek. Ezen meredekebb oldalakon, ahol a rétegek fejei gyakran napvilágra kerülnek a tályag átmedvesedik, megpuhul s a hegy avagy domb egy része alácsúszik a hegyfal valamely alábbfekvő meredek helyéig, ahol aztán legtöbbszörre kicsiny kúpok, szénaboglyákhoz hasonló halmok alakjában állva marad. Ilyenek a kajántói és fejerdi kúpok, a Sölyomkő 10—12 cukorsüvege, valamennyi Kolozsvártól északra, ilyen egy egész dombor Nagybáton, Coptelke között és Szamosujvártól keletre, továbbá a vizszilvási és szamosujvárnémeti kúpok, Nagycég mellett Bucátelkétől délre stb.

Ezek a csúszamlások kiválóan tüntetik fel a Mezőség külső alakját, egyfelől változatosságot hozván annak egyhangúságába, másfelől lokális terméketlenséget okozván. A kiséretökben található kőgorgeteg ugyanis a körülfekvő talaj egy részét befedi, a csapadékvizek ezt tovább viszik és az addig termékeny szántóföldeket betemetik. Terméketlenek maradnak aztán mindaddig, míg időfolyamán a gyér fűsarjból új humusz képződik.

A tályag áthatatlanságából következik a Mezőségnek még egy másik jellemző sajátysága is. És ez nem egyéb, mint az a számtalan álló, avagy időszaki víz, mely a belvizek egész skáláját mutatja, a pocsoljától kezdve egészen a nagy tavakig, melyek láncként egymás mellett sorban fekszenek, mint a térképre vetett egyetlen pillantás is mutatja. Különös felemlítést érdemelnek azok az álló vizgyűjtők, melyek magaslatokon jönnek elő, mint pld. kettő a Darvashegyen, Apahidától keletre, egy a La Osinyigoi-hegy délnyugati nyúlványán Ördögös-Füvestől északra, egy a mikolai és füzési patakok közötti vízvázalató északi oldalán Szamosujvártól keletre, egy Kudu és Kaján között a Cestátye hegyen Bethlentől északnyugatra stb.

Ha már most a mezőségi rétegek kiterjedését vizsgáljuk, azokat délen és délkeleten meglehetősen azonosnak találjuk a korográfiai értelemben ilyenül eddig elismert Mezőséggel, t. i. a Maros jobb partjával. Nem így azonban a többi irányokban.

Nyugaton ugyanis a Kis-Szamos és Almáspatak közti vízvázalató keleti lejtőjének hosszában terül el, ahonnan az egyesült Szamoson keresztül az alsókosályi hegy lábába kapaszkodik. Ezen a vonalon belül tehát hozzátartoznak Kolozsvártól északi irányban Papfalva, Oláh-Buda, Sölyomkő, Doboka, Sajgó, Dés, Felső-Orbó és Gáncs. Az utóbbnevezett helységtől Borgóprund felé vont egyenes vonal alkotja északon a geológiai Mezőség határát, míg északkeleten erre csaknem merőlegesen déli irányban Nagysajóig és erre ismét merőlegesen keletre a Beszterce-pataknak a Marosba való ömléséig (tehát valamivel Déda fölött) vont képzeletbeli vonal határolja.

Eszerint és pedig a geológiai egyneműség alapján, a Mezőség megjelölését arra a vidékre kellene érteni, amely Kolozsvár, Torda, az Aranyos és a Maros folyók, a Kelemen-Alpok nyugoti előhegyeinek nyulványai, Borgóprund, az ilosvai hegyhát déli nyulványai, Dés, a bábolnai csúcs, végre az Almás-patak mentén elhúzódó hegy keleti lejtője között terül el, amivel azonban én nem érthetek egyet, mert a nyelvhasználat nem ezt, hanem körülbelül az általam fentebb megjelölt területet szentesítette.

E két ellentétes nézet között szerencsére közvetítőül lép elénk a dr. Koch tanár által bevezetett „Mezőségi rétegek“ elnevezés, és így a földrajzi kézikönyv és térkép az előbbit, a földtan pedig utóbbi megjelölést alkalmazhatja helyesen.

Amíg eszerint a Mezőséget nem közigazgatási fogalom gyanánt határozzuk meg, hiábavaló vállalkozás a statisztikai részletezésbe belemenni.

E tekintetben csak annyit kívánok megjegyezni, hogy a Mezőség — miként már a nevéből is kitűnik, — jóllehet kiválóan termékeny, a marhatenyésztésre, a mezőgazdaságra, a gyümölcs- és szőlőtermelésre alkalmas, mégis — a kedvezőtlen közlekedési viszonyok s a fa és kő hiánya folytán — lakosai vajmi szegényes körülmények között élnek.

Vannak ugyan a Mezőséget a szélén körülövező vasútvonalak és pedig a magyar államvasútak vonala, valamint a Szamosvölgyi vasút, továbbá a Mezőséget délészaki irányban átmetsző, újabbi időben keletkezett helyi érdekű Maros-Ludas—besztercei vaspálya, azonban a hiányos közúti összeköttetések miatt mindezek még mindig nehezen hozzáférhetők. Az utóbbiak, hozzászámítva az egyetlen, ezen országrészt nyugat-keleti irányban átmetsző 100 km. hosszú kolozsvár—szászrégeni állami utat, csak 374 km. kiépített és fenntartott úttesttel, többnyire 2–20 km. hosszú részekben, tehát μ^2 ként 7.5 km.-nyi hosszúsággal bírnak.

Valamennyi többi összeköttetés csak kocsit, amelyeken csak félnapi esőzés után is, télen azonban — erős fagy kivételével — minden időben a legnagyobb akadályokkal kénytelen megküzdeni az ember.

A kiképzetlen völgyek¹⁾ a hiányos összeköttetések, a fa és kő (sőt a folyamkavics) hiánya a főoka annak, hogy ezen a kiterjedt vidéken — a szélére s már egy folyó völgyébe helyezett Szamosujvár kivételével — városok nincsenek és hogy az mindmáig valósággal a szántás-vetéssel és marhatenyésztéssel foglalkozó népesség jószágá maradt.

Egyes, a Mezőség szélén fekvő helységek kivételével — egykorú felíratos emlékek tanúsága szerint — semmi nyoma annak, hogy a Mezőségen — amely felett való uralmát a körülfekvő folyamvölgyekben épített kastellumok biztosították, — telepeket hagytak volna hátra maguk a rómaiak is, akiknek anyagi érdekei különben jobbadán az Érchegységből kibányázható nemes ércek szerzését kívánták.

Annál szaporább a prehistorikus leletek mostanáig még nem rendszeresen folytatott kutatásának eredménye, mely a számtalan tónál és tóban cölöppéitmények találására enged következtetni, ámbar két ezen irányban a kisszéki s cegei tavakon végzett kutatás nem vezetett célhoz.

Végül utalom a mezőség földtani fejlődésének története iránt érdeklődőket Koch Antal dr. „Az erdélyrészi medence harmadkori képződményei“ c. művének II-ik kötetére. (Budapest, 1900.)

Ornstein József.

¹⁾ A leghosszabb völgyteknő a Budatelke melletti legmagasabb csúcs alatt a nyugaton Ajton és Bós között kezdődő s keleten Pázmosnál végződő vízvázlatnál kilépő Ludasi-patak völgye 60 km. hosszúsággal s 100 m. eséssel. Jellemző a Mezőség vízrajzi állapotára az a körülmény, hogy vizei kezdettől végig nem bírnak egységes elnevezéssel, hanem azok neve az általuk érintett nagyobb helység neve szerint majd »völgy«, majd »sánc«, majd »tó« vagy »patak« szó hozzátételével szakaszonként változik.

AZ ÁRPÁD-CSÚCS MESSZELÁTÓJA.

KOLOZSVÁR kiránduló közönségének régi vágya teljesült az által, hogy az Erdélyi Kárpát Egyesület által tervbe vett messzelátó az Árpád-csúcson elkészült. Hatalmas tölgyszálakból összerótt 12 m. magas torony tetejéről szabadon szállhat már ezentúl tekintetünk a szélrózsa minden tája felé, s nem fullad többé a kiránduló öröme azon sóhajtásba: beh kár, hogy ez a büszkén kimagasló csúcs ily lombdús süveget hord, mely elfojt minden kitekintést!

Az Árpád-csúcs, melyet a vidék oláh lakóssága eléggé költői érzékkel a hegyek bokkrétájának (Peana) nevezett el, a feleki hegylánc legérdekesebb csúcsa, mely magasságánál, közelségénél és regényes fekvésénél fogva nagyon is megérdemelte azt a költséget és fáradságot, melyet az egyesület eddig reá fordított.

A mit mi kolozsváriak feleki hegyláncnak nevezünk, az azon ékalakban Kolozsvár felé fordított vízválasztó gerinc, mely az Ajton melletti 722 m.-es Nagy-Csolt kúpjával bontakozik ki a Mezőség rendszertelen dombvidékéből, a 746 m.-es feleki csúcsban eléri középpontját, egyúttal az ék hegyét, majd innen délnyugat felé fordulva az Árpád-csúcson át a Szelicse melletti Magurával a Hesdát-völgy dombsoraiba hanyatlik alá.

E hegygerinc hossza légvonalban 20 km. Mindkét szára egyenletes, de míg a keleti, a feleki csúcsig 800 m.-en alul marad, addig a nyugati, állandóan 800 m.-nél magasabban húzódik el.

Kolozsvár közönségére a hegylánc nyugati szára érdekesebb, s az enyhén aláhanyatló hatalmas hegyoldal, a tágas Papvölgygyel, a bájos Plecska-völgygyel és a csendes gurbói völgygyel nemcsak a sétálónak, de a vadásznak és minden erdőbarátnak folyton váltakozó meglepetéseket nyújt.

Legrövidebb idő alatt a szelicsei úton járható meg ez a terület, mely a tordai országúttól a 155-ik km. után ágazik ki, s folytonosan az erdőben haladva további 12 km. után éri el Szelicse község szegényes házait, ott a Magura nyugati oldalán egy szűk völgy fejenél.

Szebb ennél a csűrüllyei út, mely Felek község innesső szélén a hegy-csúcson ágazik ki a tordai országútból, s folytonosan az élen haladva, nemcsak az erdőben járás örömeivel, de a váltakozó kilátás gyönyöreivel is megajándékozza a vándort.

A csűrüllyei út az Árpád-csúcson túl kétfelé ágazik, s éjszaki ága csakhamar beleolvad a szelicsei útba. Az út hossza (az országúttól) ugyancsak 12 km.

Legkedvesebbek azonban az egyesület által létesített s színjelzett gyalogösvények, melyek nemcsak a különböző völgyekbe erdőségekbe és csúcsokra vezetnek el bennünket, de a berbéki és Szt. János kút melletti erdő-órházakban, valamint a legközelebbi egyesületünk felügyelete alá kerülő feleki erdei fogadóban, oltalmat s üdítést is nyújtanak.

A berbéki erdő-órház a Pap-völgy és szelicsei út összetalálkozásánál a Bükk-erdő tövében 600 m. magasságban fekszik. A városhoz — akár a

tordai országúton, akár a Házsongárdi kerteken, avagy a Holdvilág utcán át a Papvölgy verőfényes keleti peremén megyünk, — $1\frac{1}{4}$ órányira fekszik.

Ezen erdő-órháztól a kék színnel jelzett ösvény a Bükk erdő mélyén vezet át bennünket a $\frac{3}{4}$ órányira a gerincen elhúzódo csűrüllyei út mentén álló feleki fogadóhoz, mely utat különösen az a sok apró forrás és elevenen csörgedező csermely — a Plecska patak forrásai, — majd egy egy bájos kis tisztás vagy egy völgyhajlás zúgában csillogó kis tó teszi érdekessé, nem is említve azokat a nagy homokgömböket, melyek e hegyben teremnek s melyek közül oly sokat láthattunk a régi Kolozsvár utca-szögletein kerékvető-kül beásva.

A fogadóból rövid félórai gerinc-séta csak az Árpád-csücs.

A Szt.-János-kút a szomszédságában levő erdő-órházzal a Plecska-patak alsó szakaszán a katonai lövölde megett van. Monostor végén a Kalváriával szemben a gyalui országútba betorkolló Kanáros-utcán át visz egy jó karban levő szekérút a Monostori-erdő megkerülésével egészen a kütig. Gyalogosoknak azonban előnyösebb a piros színnel jelzett katonai műutat követni, mely a Monostori-erdő fiatal vágásán keresztül egyenesen a lövőháznál ereszkedik le a völgybe. A kútnak kitűnő vize, a sűrű lombdús erdő, az előtte elterülő virágos erdei rét, leglátogatottabb kiránduló helyünk-ké tették a Szt.-János-kutat, melynek, valamint a hozzá vezető szekérútnak és hídaknak jó karban tartására mindig kiváló gonddal volt az egyesület.

A kút távolsága a város végétől kényelmes sétálás mellett csak $1\frac{1}{4}$ óra.

A Szt.-János-kúttól sárgán jelzett s csendesen emelkedő ösvény a Plecska felső folyása mellett 20 perc alatt a berbéki erdő órházhoz vezet el bennünket, az Árpádcsücs-hoz azonban már nehezebb és háládatlanabb úton juthatunk csak el.

Oda a piros színnel jelzett ösvény visz fel bennünket, mely, tekintettel a szintér nagy különbségére (Szt.-János kút 450 m. Árpád csücs 834 m. magas), valamint a két pont közelségére (légvonalban csak 4 km.), szokatlan emelkedéssel kanyarog a Dumbrava hegynyúlvány — sűrű, fiatal erdőborította oldalán.

Kilátás nincs, a fiatal sűrű erdő változatosságot nem nyújt, úgy hogy jóleső érzés lép meg bennünket, mikor a szelicei útra közvetlen az Árpádcsücs alatt kibukkanunk.

A küzdelemteljes erdőmászás 1 órát vesz igénybe, lefelé azonban legfeljebb $\frac{1}{3}$ óráig tart, miért is ezen út inkább a leszállásra ajánlatos.

Mindezeknek a szép erdőrészeteknek az Árpádcsücs a feje. Messzelátójáról végig kalandoz tekintetünk a Bükk-erdőn, Plecska völgyön, Monostori-erdőn, Dumbráván, átnézünk még a Dumbráván túl rejtőző gurbói völgybe is, melynek végén a széles vállu Gurbó-hegy magasan kiemelkedve merészen kidülleszkedik a Szamos völgyteknőjébe.

Távolabbi kirándulás alkalmával is igen előnyösen érinthető az Árpád csücs, így például a Géczy vár romjaihoz intézett gyalog kirándulás alkalmából.

A helyett, hogy a Szász-Fenes, Szász Lóna, Magyar-Fenes, Torda-Szt.-László és Hesdátvölgyén át mindig a völgyfenéken húzódo 34 km. hosszú utat választanók, Magyar-Létára rövidebb, kellemesebb és hálásabb a Bükk-

erdőn át az Árpád csúcshoz, onnan Szelicse községbe, innen a Hesdát völgyén keresztül Alsó Fülére és azután Magyar-Létára gyalogolni, mely esetben a távolság csak 28 km és az út turistai változatosságban rendkívül gazdag.

A Géczy-vár Magyar Léta községtől csak 3 kmnyire van, s a falú közepén nyugatra kiágazó mezei út vezet a 906 m. magas »Nagy-kő« egyik nyúlványán porladó és a Jára vize regényes szorosaiiba letekintő Géczy-vár romjaihoz.

Visszatérésre 5–6 koronáért lovas szekér M Létán mindig kapható, de meghálásra a falú kocsmája berendezve nincsen

Útba ejthetjük az Árpádcúcsot és éjszaki lejtőjének gyönyörű erdőségét a tordai hasadékhöz tett gyalogkirándulások alkalmával is, midőn a csúcsról a délfelé nyíló mikesi völgybe ereszkedünk le a fiatal cserjésben található számos ösvények bármelyikén. Magát Mikes falut, mintegy 8 kmnyire délre fogjuk csak elérni, még mindig szűk völgyben s innen Indalra, azután M.-Peterdre a tordai hasadék nyugati bejáratához ereszkedünk alá. Ez az út az Árpád-csúctól csak 18 km. s mindvégig pormentes, erdővezte völgyben lejt lefelé.

K. Fodor János.

KOLOZSVÁRI KINCSÁSÓ HISTÓRIÁK.

(Kiss S. elbeszélése nyomán.)

I. A kányamáli kincs.

1895 őszén egy vasárnap délután hat vadászból álló társaság kiment a kányamáli szoroson túl a fenesi határ felé, a hol egyikök lakott. Ötön sugdosódtak, titkolódzva a hatodik Kiss S. előtt. Ez különvált és lesbe állott. Szép holdvilág volt. 9 óra tájt emberi hangot hall; utána megy, hallja, hogy segélykiáltás: jaj Istenem, ne hagyjatok! Oda érve, éppen a határdombon, egy gödörben rugkapál egy ember. Kiss hozzá ugrik, megrázza, kérdi, hogy ki bántja, de az mind csak azt kiabálja: ne hagyjatok! ni, hogy viszik az aranyakat a veressapkás kis emberek! Megismerte, hogy a kiabáló az ott közel lakó ember. Most Kiss is lármát ütött, mire előbújtak a többiek is.

Elmondották, hogy ott kincs van; ki akarták venni, de a gonosz lelkek nem engedték, földhöz verték őket; megijedtek és elfutottak. A gödörben volt embert nem tudták lábra állítani és magához téríteni. A földön fekvő még mind rugkapált és kiáltotta: nem látjátok, hogyan hordják az aranyat? de ők nem láttak semmit.

Azt mondták a kincskereső főmájszterek, hogy ha ott hagyják társukat, hát reggelig megölik a gonoszok. Kiss tehát karókból hordágy-félét csinált és bevitték a város felé, útközben mindenféle kincses babonáról beszélgetve.

Virradat felé a téglagyárhoz értek és a munkásoknak elbeszéltek, mi történt. Akadt ott egy vén cigánynő, a ki azt mondta, hogy abban az emberben bent vannak a gonoszok; hagyják nála, majd ő kiűzi őket. Ott is hagyták és dolguk után mentek. A nap folyamában hazavitte a felesége a megszállott embert, ez magához is tért, de nem tudott talpra állani és sokáig nyomta az ágyat.

Néhány hét múlva aztán meggörnyedve beállított Kisshez és meg-

köszönte, hogy megmentette, mert a többi pajtásától ott halt volna meg. Panaszolta, hogy a dereka össze van roncsolva; mai napig is görbe maradt.

2. A vasajtó.

Ezután gyakrabban beszélgettek kincskeresésről. Egyikök mondogatta Kissnek, hogy ő még tud egy nagy kincset, de egész bizonyosra, csak hogy szüksége van egy oláhországi ember segítségére, a ki belelát a föld gyomrába és mindent lát és tud. Ezt ő elhozatja. Akkor még egy-két megbízható emberre lesz szükség, a kik értenek a vasmuakához, mert egy vasajtót kell megnyitni, s az nehéz dolog. Kiss egy gépész ismerősét ajánlotta. Ezzel meg is beszéltek a dolgot és előkészítettek minden szerszámot.

Pár hét múlva megjött az oláhországi ember. A meghatározott időben a kincskeresés helyén találkoztak. Az oláhországi nem tudott magyarul; mikor megérkezett, mondott egy értelmetlen szót: taizer (da ist er). Kiss kérdezte a barátját, hogy ez mit jelent. Felelte, hogy egy már jelentkezett. A hogy még egyszer kimondotta azt a szót, rögtön rosszul lett, földre rogyott, a szeméi fennakadtak, hab jött ki a száján, s mind rugdalódzott és hánykolódott és értelmetlen szavakat mormogott. A társa melléje térdelt és keresztet vetett; aztán egy jegyzőkönyvet vett elé és leírta, a mit a réjjut ember mondott. Ez nagykesőre magához tért, feltápaszkodott, s tovább mentek. Egy idő múlva ismét rosszul lett az ember, most csak leült és el kezdett beszélni; társa ismét feljegyezte. Kiss kérdezte a barátját, mi történt. Mondta, hogy az út szélétől rézsútra a hetedik fa alatt ül egy ős ember és a pénz is ott van elásva; de még nem lehet kivenni, mert még nem jött meg az ideje; még hét év van hátra. Az ős ember roppant kérte őket, hogy szabadítsák fel, ha majd lejár az idő. Kiss nem látott semmit és nyugtalanodott, de csendre intették, mert különben nem mennek semmire. Tovább mentek, s az oláh ember közbe-közbe ájultozott és mind csak azt mondta, hogy jelentkeznek a szellemek. Kiss és a gépész sürgették, hogy már menjenek oda, a hol a vasajtó van. A „tudományos“ ember, mikor az ájultozásából felémedezett, nem tudta, mi történt vele; de a beszédje utáni feljegyzésekből kitűnt, hogy az ajtó milyen helyen van és milyen mélyen, de csak 13 év múlva lehet a rengeteg kincshez férni. Így aztán sikertelenül jártak és hiába cipelték a sok szerszámot. Kiss felfogadta, hogy nem jár többet kincset keresni. De barátja, a Jókai-utcában ismert aranyműves, maiglan is atyá-mestere a kolozsvári kincsesó céhnek.

Közlő: **Herrmann Antal.**

A SZENT LÁSZLÓ-FORRÁS.

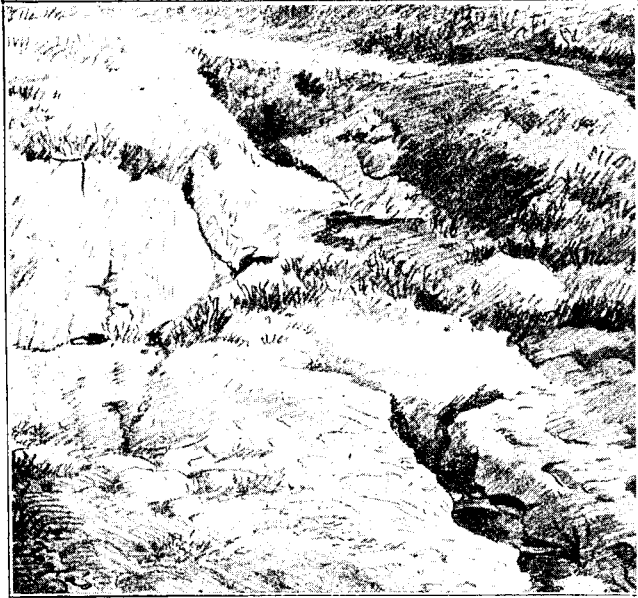
— Kép helyreigazítás. —

SZT. LÁSZLÓ királyunkhoz fűződő legendák és népmondák egyik leghatalmasabb maradandó jelképe s egyúttal hazarészünk páratlan nevezetessége is: a Torda-hasadék. — De nemcsak maga ez a természeti csoda, hanem annak egész környéke is Szt.-László kultuszának a nyomaihoz vezet.

Ennek egyik ébrentartója az a forrás, illetve kút, mely szín-

tén a szent király nevét viseli s melynek múlt számunkban nyomdahibából felismerhetetlenné vált képét most megismételjük.

A Szent László kútja.

Torda város és környéke c. klasszikus leírásában *Orbán* Balázs erről a szent kútról így ír: „Odább a Muntye (t. i. a Kövesbérc) északnyugati aljában -- ott, hol az úgynevezett Mócok-útja, Szind felől átszállva, a peterdi völgynek fordul, — fakadnak fel a *király kútjának* kristály vizgyöngyei, melyek — a legenda szerint — legelőbb a kúnok által űzött s nagyon megszomjúhozott szent király lándzsaszúrására serkedtek fel. — Három üregből törnek ki a forrásnak kristály csöppjei, egyik üreget a szent király táltos lovának patkója nyomta a sziklába; másodikat a szent király sziklába szúrt kopjája fúrta; a harmadikat a szent királynak percnnyire — míg ivásra hajlott, — letett sisakja nyomta a sziklába a néphit szerint. — A vidék népe és útasok áhítattal űditik szomjukat a szentnek tartott forrásnál, melynek gyógy- és erőt fokozó hatást tulajdonítanak.“ A *Téglás* István rajzán is ott látjuk a hármás öblöcskét, melyekből a szent forrás előtör; a turistát felűdítő *Szent László kútja* pedig megérdemelné, hogy jelzőtábla hirdesse annak helyét és keletkezését s ezzel minden másnemű későbbi keletű népfantáziának a szárnyra kelése, istápolása önként megszűnjék

KÜLÖNFÉLÉK.

Két munkatársunk halála.

Kvín Géza gróf v. b. t. t., a kiváló orientalista, a hazai tudományos és irodalmi mozgalmak egyik vezető szelleme, az E. K. E. néprajzi osztályának érdemdús elnöke, nincs többé! De nemcsak mint az erdélyi néprajz művelésére az E. K. E.-nél tömörült jeles gárda vezére működött áldásosan egyesületünk javára, hanem úgysis, mint küldöttségeket vezető szó-szólónk és mint folyóiratunknak mindig készséges munkatársa. Csak legutóbb is cikkelyt vártunk tőle, de ezúttal betegsége közbelépett. Halálhíre egyesületünkben is őszinte részvétellel találkozunk s addig is, míg alkalom lesz működését az E. K. E. szempontjából bővebben is méltatni, hajtsuk meg antik nagy szelleme előtt az elismerés és a tisztelet lobogóját!

Másik halottunk *Boér* Miklós író társunk, kinek dolgozatai pár év előtt még sűrűbben jelentek meg lapunk hasábjain, azonban az élet kalváriáját, a szenvedések golgotáját járva az ő testi-lelki ereje is megtört, örökül hagyva néhány kéziratát, melyeket csak nemrégiben küldött Szilágy-Krasznáról hozzáunk. Ezek közt van egy szép költemény is, melyet mai számunkban közlünk. Ez az

ő hattyúdala. Azzal kívánjuk emlékét megörökíteni, hogy kéziratait rendre közétesszük. Béke poraikra!

As Orosz-féle gyűjtemény kiállítás.

Most husvétkor nyílt meg az E. K. E.-muzeum beüvegezett földszinti tornácában egy ezernél több tárgyat felölelő időleges kiállítás, melyet országgrészünk úgynevezett mezőségi vidékéről összegyűjtött néprajzi különlegességek alkotnak.

A régészeti kutatásairól, sikeres ásatásairól és szakirodalmi tevékenységéről ismert apahidai igazgatótanító, *Orosz* Endre, a néprajzi gyűjtésre is talált időt s az éveken át észrevétlenül fölszaporodott holmikat, mint egy vidék primitív népele-tének sajtóságait, most közszemlére állította.

Kezdve a pásztorélet, a vadászat, a halászat, a népies mesterségek száz meg száz tanulságos cikkeitől, föltaláljuk a célszerűen áttekinthető csoportokban a nomád-élet találékonyságát, a gyermeki ész ötleteit, a babonás lélek megnyilatkozásait, valamint a népies ízlés motívumait. A fábarovás, mint a könyvvezetés ősemberí találmánya, a cifrán faragott pásztorbotok impozáns sorozata, a rézzel kivert hatalmas tarisnyák, a juhászok e nagy büszkeségei, nem különben a faedények, a kő-placsintasütők, a ma már sok

helyütt sajnosan vasvillává alakított s akként használt jókora nagyságú halász szigonyok, nyársak, szikraverők, bocskorlyukasztók, kádárszerszámok, kézi osztóváták, gyermekjátékok, kuruzsló szerek, hal tartó kosarak s többek közt egy a cegei tórol származó fatörzsből készült csónak. — De hát ki tudná itt a látnivalókat mind felsorolni? Kifejlett kosszarv jelzi a hűskimérest; az amulettek, gyűrűk, ékszerrek, nyakékek, gombokkal dúsan kiveret tarisnyák, csecsebecsék, vasnéműek, szerszámok stb., a sátoros cigányok vándoréletére vetnek érdekes világot. Azonban ennek a kiállításnak az ad kiváló eredetiséget és becsüt, hogy a népnek úgyszólván a laikus által megse látott legprimitívebb és így csaknem minden látványosságot nélkülöző tárgyait öleli fel és hogy ezek Kolozsvár közvetlen közelében, tehát egy nagy kulturközpont ellérére maig fennmaradhattak és végül, hogy egy vidéknek, a *Mezőségnek* a kezdetlegesség színvonalán maradt néprajzi tárgyait együttesen és csinál, de szakszerűen és tanulságosan tárja elének Ennélfogva a kiállítás egy szerves egészet alkot

A kerékpáros turistaság előnye.

Ha a vasúti társas utazás kényyszerét és a gyalogvándorlás függetlenségét összehasonlítjuk, akkor önkénytelenül fel kell ismernünk a kettő között szembeötlő előnyöket és hátrányokat. Sőt amidőn ezt tesszük, lehetetlen, hogy a kerékpár, mint olyan jármű, kikerülje a figyelmünket, mely az említett kétféle utazási mód ellentéteit mintegy kiegyenlíteni törekszik. Persze, hogy az egyéni szabadság legteljesebb megnyilvánulását a gyalog turista élvezi, amennyiben ő az egyetlen, aki saját lábain járva, más egyének verejtékes munkájának az emlékét (mozdonyvezető, kalauz, szénbányász, gépgyáros, álló

másfőnök stb.) nem kénytelen magával hordozni.

Még a kerékpáros is gépének a rabja és önkénytelenül is a mechanikusok fáradságos és művészi munkájáragondol A gyalogturista mindenkör útrakészen áll, holott az útas vasutak nélkül tehetetlen, a kerékpáros szintén nem ér semmit, ha vasparipája használhatatlanná válik

Es mégis, aki elfogulatlanul itéli meg a kerékpározást, az nem tagadhatja, hogy a kerékpáros turistaságnak elismert nagy előnye, hogy gyorsabban célhoz juttat

Főként pedig sokan azért ragaszkodnak a biciklihez, mert ahol akárhányszor poros és semmi táj szépséggel nem bíró út árán, pl. csak három órai gyaloglás után juthatunk ki a zöldbe, azalatt a kietlen és tüdőrontó porfelleges útat a kerékpáros egy jó fél óra alatt maga után hagyja és így ötszörte hamarább és több ideig élvezheti sokkal kevesebb fáradságérzet mellett a szabad természet éltető friss levegőjét Ne feledjük, hogy a gyalog turista önállóan és teljes önérettel saját erejéből győzi le a barangolás akadályait, hogy magát a tájszépségek élvezetével megjutalmazza, míg ellenben a kerékpáros a masináját fenyegető esélyeknek van kitéve

Mindazonáltal nagyon kellemes és megnyugtató az a tudat, hogy a természet csodás alkotásaiban a kerékpáros turista az ő lassított gépével csaknem gyalogos módjára gyönyörködhetik, míg sivar és unalmas útrészleteknél a lehető leggyorsabban tovasiklik Különben a közös cél egy lévén, idegenforgalmi szempontból egyre megy, hogy a turista gyalog vagy kerékpáron jár.

A turista sok földrajzi ismeretet szerezhet, főként ha nem gyalog, hanem kerékpáron vándorol, mert utóbbi esetben nagyobb távolságok és több kép jön tekintetbe, melyek az illető szeméi előtt elsurranak, jöllehe a röptében szerzett benyomások nem oly alaposak, mint a gyalogjárónál szokott lenni

Tehát a kerékpáros benyomásai mennyiségileg, a gyaloglóé minőségileg jelentékenyek

A kerékpáros a sík távolba, a gyalogturista pedig inkább a magasba törekszik; amaz jóútakat igényel és általában a meglévő forgalmi vonalon tartózkodik, holott a turista legjobban az úttalan ösvényeken érzi magát, hol nehézségeket kell leküzdenie.

Nem is szólva a nagyobb távolságoknál elkerülhetetlen fuvarkölttség megtakarításáról, a szabadban gyakorolt egészséges erő kifejtés oly különleges módja a kerékpározás, mely a turistaság gyakorlására is alkalmas segédeszközül szolgál, amennyiben a hegység közvetlen közelébe viszi a hegymászót. Ebben rejlik a kerékpáros turistaság legfőbb előnye, mely sok tekintetben a gépkocsira is vonatkozik.

KÖNYVESHÁZ.

Az aradi és soproni turista-egyesület kiadványai.

Az Aradi turista-egyesület

elhatározta, hogy a rendelkezésére álló minden erkölcsi és anyagi erejével rajta lesz, hogy Aradon *Néprajzi Múzeumot* alapítson, azaz, hogy összegyűjti mindazokat a tárgyakat, melyek különösen a vármegye területén élt és élő népek művelődési fokára, szokásaira jellemzők és az illető népnek a kihalt és élő emberiséghez való viszonyát, rokonságát, mint kézzelfogható tények megvilágítják és megállapítják.

Legújabb évkönyvéhez van csatolva a főlhívás, mely hat csoportra (ősfoglalkozás, földművelés, háztartás, ruházat, háziipar és ünnepélyek) osztja a tárgyi néprajz összegyűjtendő cikkeit. Eddigélé az egész gyűjtemény mintegy 100 drb. tárgyból áll. Az egyesület fennállása hatodik évében 234 tagot számlál s a kirándulások rendezésével élénk tevékenységet fejt ki. Sok tudnivalót felölelve gyakorlati célt szolgáló kis füzet az Aradi turista-egyesület kirándulási programját tartalmazó külön füzet is, melyben örömmel látjuk az erdélyi szebb pontok fölvételét is, u. m.: a Boli barlangot, Brassót és a Székelyföldet, hová az aradi turista bajtársaknak előre is szívélyes Isten hozottat mondunk!

A Dunántúli turista-egyesület, mely Sopronban székel, megalakulásának alig második évében, a turistaság terén buzgó működéséről tanuskodó évi jelen-

tését megküldötte, melyből többek közt tudomást szerzünk arról, hogy f. évre április hó 4-től október 9-ig kiterjedőleg a kirándulások sorrendjét összeállította 2—10 óráig tartó menetidővel. A tagok száma 325. Különben mindkét testvéregyesület az útjelzésekben is szép eredményt mutat fel.

Adakozás Radnóti siremlékére.

— Második közlemény. —

Bán Antal Kolozsvár 1 korona, Bellatiny Arthur Budapest 20 kor., Benedikty Lajos Guraszáda 2 kor., Bőjthe József Kolozsvár 1 korona, Brassó város 10 kor., Brassói Keresk. és Iparkamara 5 korona, Budapesti Német-utcai polgári fiúiskola tanári kara 10 kor., Czink Ilona Szabadka (gyűjtés) 3 kor., Dávid Endre Kolozsvár 1 kor., Gáspár János Nagyenyed 4 kor., Grosser Lajos Béregh 1 kor., Grosser Lajosné Béregh 1 kor., Gyarmathy József Darvas 1 kor., Halász Gábor Kolozsvár 1 kor., Özv. Herber Ágostonné Budapest 2 kor., Kafga János Kolozsvár 1 kor., Keleti Lajos Apatin 1 kor., Klimes János dr. Kolozsvár 30 fill., Dr. Koller Gyuláné Budapest 10 kor., Magyar Tanítók Turista-Egyesülete Budapest 10 kor., Medve Kálmán dr. Budapest 2 kor., Melitskó Frigyes Kolozsvár 2 kor., Nyíry István Berettyóújfalu 2 kor., Olasz Lajos Darvas 50 fillér, Lovag Oelberg Gusztáv Zalatna 2 kor., Papp János Kolozsvár 50 fillér, Péterfy Tamás Budapest 2 kor., Puhala Béla Kolozsvár 20 fill., Sárdi Lőrinc Kolozsvár 2 kor., P. Sixty Emil Lajos Debrecen 2 kor., Suchy Sándor Kolozsvár 50 fill., Szabó Lajos Zalacsány 2 kor., Szele Márton Kolozsvár 5 kor., Szentgyörgyi Lajos Budapest 4 kor., Szilárd Kálmán Kolozsvár 20 fill., T. Szeőcs Samu Kolozsvár 5 kor., Szinte Gábor Budapest 4 kor., Sztankay Ferenc Selmezbánya 1 kor., Terray István Rimaszombat 5 kor., Tholvas Zsigmond Kolozsvár 30 fillér, Vajda Ödön Zirc 10 kor., Vuchetich Sándor Kolozsvár 2 kor., Wass Ármin gróf Guraszáda 5 kor. — Összesen: 144 kor. 50 fill. Előbbi kimutatás 69 kor. összegével együtt eddigi gyűjtés: 213 kor. 50 fillér.

Szerkesztő: **Merza Gyula.**

Nyomatott Gombos Ferencnél Kolozsvárt, Deák-Ferenc-utca 12. szám alatt.